

Obsah

Úvod.....	3
Překlad na pozadí historie	5
Osoba překladatele a jeho lingvistické kompetence	7
Problematika ekvivalence	14
Překladatelské univerzálie.....	17
Překladatelské postupy.....	20
Transpozice větného členu – jednoduchá	21
Transpozice větného členu – syntaktická.....	23
Transpozice větného členu ve vedlejší větě.....	25
Přísllovečná transpozice.....	28
Koncentrace.....	29
Dílce	31
Obohacování	34
Oproštění	36
Lexikální modulace.....	37
Syntaktická modulace	40
Transformace – synonymie	42
Bezpříznakový překlad.....	44
Věty s několika možnostmi překladu.....	46
Gramaticko-překladová metoda.....	48
Možné využití překladu ve výuce dnes.....	53
Překlad v řeči učitele.....	54
Využití překladu při práci s textem.....	57
Překlad jako prostředek k testování	59

Další možné aktivity zaměřené na překlad	61
Závěr	64
Bibliografie	66

Úvod

Cílem této práce je zmapovat práci překladatele, jeho jazykové kompetence a představit využití překladu ve výuce cizích jazyků v minulosti a dnes. Jelikož je tato tematika velice bohatá a zabývalo se jí mnoho jazykovědců a didaktiků, jsou v následujících kapitolách rozvinuty jen některé ze zásadních otázek dané problematiky.

Vzhledem k převládajícímu využití komunikativní metody pro výuku cizích jazyků v dnešní době se překlad modernímu pojetí výuky vzdaluje. Tématu této diplomové práce jsem se tedy rozhodla věnovat zejména proto, že po vymizení gramaticko-překladové metody z výuky cizích jazyků je překlad jako takový již jen zřídka uplatňován, i když jeho přínos pro získání některých nejen jazykových dovedností je stále znatelný. V jisté míře užívání při výuce cizích jazyků zůstává překlad stále efektivním nástrojem k jejich ovládnutí. Chceme-li se zaměřit na problematiku překladu a jeho využití ve výuce cizích jazyků, je třeba v první řadě popsat nezbytné součásti překladatelského procesu, jakými jsou například originální text, překladatelské postupy, translát, překladatel a jeho vlastnosti. Tyto pojmy následující text zahrnuje a dále s nimi pracuje.

Tato práce je tedy zaměřena na překlad, který je zde nejprve zkoumán z lingvistického pohledu a toto zkoumání se významně zaměřuje na osobu překladatele a na jeho kompetence. Veškeré pozitivní účinky překladu na znalosti a dovednosti v cizím jazyce, jsem se snažila podložit vědomostmi z oblasti lingvistiky. Tyto poznatky jsem ilustrovala na výsledcích známých lingvistických zkoumání, která se překladu ve své podstatě úzce dotýkají. Tato součást prezentované práce tvoří spíše její teoretickou část, která je zaměřena především na osobu překladatele a na překlad samotný. Výčet lingvistických teorií, které do překladu zasahují, je zde pomyslně vkládán do rukou překladatele, který by s nimi měl být obeznámen. Tato jazyková část tedy shrnuje některé ze zásadních poznatků, s nimiž překladatelská činnost počítá. Na tuto teoretickou shrnutí navazuje dále také prakticko-teoretická část, která je věnována konkrétním řešením, která překladatel pro svou práci potřebuje; tedy překladatelským postupům včetně uvedených příkladů. Tato část by měla být jakousi sondou do práce překladatele; měla by zprostředkovat vhled do této činnosti, jejíž výsledky mohou být členěny podle různých kritérií do několika kategorií

existujících postupů. K tomuto účelu byla jako zdrojová literatura použita kniha *Louis de Funès, Ne parlez pas trop de moi, les enfants! (Moc o mě, děti, nemluvte! – překlad vlastní)* autorů Patricka a Oliviera de Funès. Překlad vybraných vět z této knihy za účelem exemplifikace překladatelských postupů zajistila sama autorka práce.

Didaktický přínos překladu v rámci výuky cizích jazyků v České republice je popsán v druhé části práce, která čtenáři nabízí pohled do minulosti, v níž byl překlad běžně a téměř výhradně zapojován do výuky. Následně pak dochází ke srovnání této nepoužívané metody s aktuálními metodami, z čehož jsou vyvozeny závěry o využitelnosti překladu ve výuce dnes.

Celý text je rozdělen do dvou hlavních celků; jedná se o lingvistickou a didaktickou část, které se dále dělí na kapitoly a podkapitoly. První, tedy lingvistická, část práce obsahuje následující kapitoly: Překlad na pozadí historie, Osoba překladatele a jeho lingvistické kompetence, Problematika ekvivalence, Překladatelské univerzálie a Překladatelské postupy. Tato poslední kapitola se dále dělí na podkapitoly, které reprezentují jednotlivé druhy překladatelských postupů. Didaktická část pak popisuje využití překladu ve výuce v těchto kapitolách: Gramaticko-překladová metoda a Možné využití překladu ve výuce dnes. Druhá kapitola této části je rozdělena do podkapitol podle druhu zkoumaných faktorů ovlivňujících výuku cizích jazyků. Celá práce je na konci shrnuta v závěru.

Překlad na pozadí historie

Samotná potřeba tvorby překladů spadá až do dávného období starověkého Řecka a Říma, a kopíruje tak odvěkou touhu komunikace, a to i komunikace s mluvčími odlišných jazyků v rámci celého světa. Překladatelství se začalo rozvíjet, jakmile lidé pocítili nutnost spolu napříč odlišnými kulturami a jazyky vzájemně mluvit. Nesmíme však opominout zmínit také značnou moc, kterou mohl překlad disponovat; jako příklad vzpomeňme středověké překlady Bible, jež během dlouhých staletí sloužily mimo jiné jako hojně využívané církevní nebo politické zbraně. V dnešní době je role překladu velice významná, jak píše ve své knize V. Leonardi: "Překlad hraje velice důležitou roli v čím dál více globalizovaném světě a v čím dál více multilingvní Evropě, kde je denně využíván."¹ Dnes je již také překladatelství mezinárodně uznávanou akademickou disciplínou, která pracuje také s dalšími vědními disciplínami, jako jsou například filosofie, lingvistika nebo kulturní a literární studia. Moderní pojetí překladu je tedy značně interdisciplinární a bere v úvahu také extralingvistické skutečnosti (např. mentalitu, kulturu) a chápe překlad jako komunikativní přemostění mezi kulturami, které probíhá za pomoci pragmatických a sémantických analýz. Z etymologického hlediska je původ slova *translatologie* (teorie překladu) zakořeněn v latinském slovese *transferre*, jehož význam byl *přenášet*. Překlad je tedy také možné definovat jako řízené a vědomé zprostředkování mezikulturní komunikace. Během historického vývoje jazykovědy a disciplín s ní spojených bylo na překlad nahlíženo majoritně jako na přenos lingvistického materiálu z jednoho jazyka do druhého, a to tak, aby byl původní text mechanicky nahrazen ekvivalenty v cílovém jazyce. O čemž bychom dnes mohli spekulovat, jelikož již víme, že translát není pouhým souhrnem ekvivalentů v cizím jazyce. Stejně jako je zřejmé, že není zdaleka jen přenosem surové lingvistické podstaty, nýbrž také smyslů s ní spojených. Ne veškeré encyklopedické zdroje v sobě zahrnují zpřesnění širší podstaty oboru překladatelství. Například podíváme-li se dnes do populárního *Macmillanova anglického slovníku pro pokročilé studenty*, nacházíme v něm následující stručnou definici hesla překlad: "překlad je aktivita

¹ Leonardi V. *The Role of Pedagogical Translation in Second Language Acquisition: From Theory to Practice*. Bern, 2010. ISBN 978-3-0343-0087-2. Str. 17. Překlad vlastní.

změny mluvených či psaných slov do jiného jazyka".² Je třeba říci, že takový popis je zbavený mnoha dalších vysvětlení a zároveň je velmi obecný, nicméně je pravdivý. Tento úzký pohled na překladatelskou práci je však v reálném životě permanentně obohacován o mnoho dalších faktorů, které se již běžně do překladu zapojují, a tak se z něj stává mnohem komplexnější činnost nežli pouhé transformování psaných slov. Není pro ni třeba jen perfektní znalost obou jazyků, čili tu lingvistickou součást obsahu práce, nýbrž je třeba mít také kulturní povědomí. Překlad je též často zaměňován s interpretací, se kterou sice mají společný základ, nicméně se jedná o dva odlišné procesy. Jelikož se translologie neřadí mezi exaktní vědy, tak se na poli její působnosti vynořují nejrůznější teoretické a praktické otázky a dilemata. Jednou z těch nejčastěji kladených otázek je ta, která se týká možnosti a nemožnosti překladu, tedy tzv. *přeložitelnosti*. Tento termín je používán právě pro označení a popis kapacit (kompetencí) k tomu daný text přeložit či nikoli. Pravděpodobnost, že by bylo každé jedno dílo přeložitelné do jakéhokoli cizího jazyka, není stoprocentní. Například podle známého ruského lingvisty Jakobsona je přeložitelnost v případě poezie nemožná. Je to nejspíše z důvodu její mnohoznačnosti, subjektivity, stylu autora a také pro fonetické obtížnosti, že je právě poezie nepřeložitelná, ovšem je přebásnitelná? Již starověcí Římané se zabývali otázkou překladu slovo od slova, a jelikož už tehdy znali dvě stránky vlastnosti slova, tedy jeho formu a smysl, zaměřili se také proto na tzv. *překlad smysl od smyslu*.

Převoditelnost významů do různých jazyků z jazyka originálního bude jedním z témat této práce. Následující kapitoly se budou orientovat právě na lingvistickou (tedy i sémantickou) stránku překladu, jelikož se jednalo právě o poznatky mnohých světových jazykovědců, které ovlivnily práci překladatelů.

² Rundell Michael. *Macmillan English dictionary: for advanced learners*. Macmillan Education Australia, 2007. Str. 1593. ISBN 1405025263. Překlad vlastní.

Osoba překladatele a jeho lingvistické kompetence

V moderní době začalo být na osobu překladatele nahlíženo jako na nezávislého a neznámého mediátora mezi původními texty a oslovovaným publikem, které ovšem tímto původním jazykem nemluví. Tento pohled na překladatele popisuje J. Levý ve svém díle následovně, tvrdí, že: "Spisovatel sestavující přeložený text se tedy vzdává vlastní tváře a stává se neosobním interpretem cizího autora; ten však zároveň tímto aktem nevstupuje do přímého kontaktu s cizím čtenářem, neboť k němu hovoří hlasem někoho jiného a není autorem slov, která jeho čtenář čte."³ Jedná se zde tedy o zvláštní paradox, který naznačuje, že téměř není prakticky možné napsat kvalitní a originálu odpovídající dílo, jež by překladatele i autora po všech stránkách uspokojovalo. Přestože podle J. Levého překladatel dobrovolně odkládá svůj pohled a zůstává v jisté anonymitě, je v běžné překladatelské praxi zcela nemožné, aby byl kterýkoli překlad oproštěn od subjektivních hnutí svého tvůrce, neboť každým lidským elementem, který je do procesu tvorby přidán, se konečný výtvar zákonitě mění. Nezůstává tedy nepoznamenán zdánlivě anonymním článkem procesu. Navíc autor originálního díla by si měl být vědom i úskalí, která doprovází proces modifikace jeho textu do jiného jazyka, ale zároveň přijmout i jeho možné výhody. Překlad jako proces je od samotného zadání práce až po výsledný produkt charakteristický svou náročností a komplexností. Na tvůrce je totiž kladeno hned několik požadavků, které musí být splněny, pokud má na konci překladatelské práce vzniknout slušný výsledek. Takové požadavky po překladateli vyžadují především aktivizaci jeho lingvistických a uměleckých schopností, ale také těch komunikativních nebo sociálních.⁴ Odlišnosti překládaného jazyka a jazyka, do kterého je překládáno mají často pak za následek mnoho těžkostí, kterým musí překladatel neustále čelit. Díky této míře kritérií, která je kladena na jednu osobu, stoupá také paralelně s ní kreativní vyžití překladatele a tím i umělecká hodnota textu, coby originálního díla. Navíc je překladatel také velice zvláštním typem příjemce psaného textu, jelikož jej přijímá za jiným účelem a v jiné situaci nežli cílový čtenář (zdrojového jazyka). Na rozdíl od něj překladatel dílo nečte pro své

³ Levý J. *Bude teorie překladu užitečná překladatelům?* Praha, 1971. Str. 156.

⁴ Fišer Z. *Překlad jako kreativní proces: Teorie a praxe funkcionalistického překládání.* Brno: Host-vydavatelství, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7294-343-2. Str. 11.

vlastní potěšení nebo za účelem získání nějaké informace. Nemá tedy většinou žádný osobní zájem na samotné četbě díla. Text čte coby zástupce ve jménu odlišné kultury a jazyka právě proto, aby mohl potěšení či informace zprostředkovat pomocí překladu své kultuře (čtenářům).⁵ Na překladatelskou práci lze tedy pohlížet jako na autonomní tvůrčí a komunikační práci, která má za cíl vytvářet texty – transláty. Primárním elementem překladatelského procesu je pak překladatel a s ním i jeho překladatelské kompetence.

Překladatelská studia jsou již v dnešní době těsně spojována s lingvistikou, o což mnozí teoretici dlouhá léta systematicky usilovali. Jedním z poznatků, které ovlivnily soudobé studie překladu a moderní lingvistiku je Hallidayova analýza registru. Správné definování registru výchozího textu je totiž pro překladatele zásadní pomůckou, jelikož pomocí ní získaných informací je následně schopen adekvátně interpretovat obsah díla a určit prostředky, díky kterým dosáhne co možná nejvěrnějšího překladu. Z pohledu sociolingvistiky existují tři parametry, které registr specifikují a které tvůrce bere do úvahy. Jsou to podle M.A.K. Hallidayovy teorie o variaci jazyků následující: *oblast*, *ráz* a *způsob*. V rámci tzv. oblasti se překladatel seznamuje s tématem a obsahem překládaného textu. Jelikož je počet takových témat nepřeborný, je třeba vysoké zastoupení rozličných překladatelů, z nichž je každý schopen se věnovat některým oblastem. Problematiku různorodosti tematiky v překladatelské práci komentuje ve své knize A. Popovič takto: "Vzhledem ke specifickému poslání a možnostem překladatele při realizaci tematické složky díla, pokládáme fakt volby textu pro překlad za stejně důležitý, jako je výběr tématu autora původního díla."⁶ Dále pak také formuluje skutečnost, že překladatelovy možnosti při výběru tématu (díla) jsou značně omezeny ve srovnání s původním autorem, který měl pro svůj výběr neomezené možnosti, širokou řádku témat ze svého života například. Tento rozdíl je zapříčiněn faktem, že překladatel je nucen provádět výběr tématu z již jednou provedeného výběru tématu (autorova výběru).⁷

⁵ Nord, Ch. *Text analysis in translation Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V. ISBN 90-420-1808-9. Str. 12. Překlad vlastní.

⁶ Popovič A. *Poetika uměleckého překladu: proces a text*. Bratislava: Tatran, 1971. ISBN 61-193-71. Str. 16. Překlad vlastní.

⁷ Popovič A. *Poetika uměleckého překladu: proces a text*. Bratislava: Tatran, 1971. ISBN 61-193-71. Str. 16. Překlad vlastní.

Tomuto obsahu by pak relevantní překladatel měl zcela bez problému rozumět, a mít tedy faktické znalosti o předmětu daného díla, které je schopen si případně dalším studiem odborných knih doplnit. Jelikož je každý i tento text nositelem určité informace, která má být zprostředkována napříč jazyky k cílovému čtenáři, je tudíž vzhled do tématu a jeho jasná představa velice důležitá. Zmíněný příjemce daného textu většinou očekává, že kvantita a kvalita informací obsažených v translátu je stejná jako ta, která se nachází v originálním díle. Přestože se svědomití překladatelé vždy co nejvíce snaží, aby obsahová a významová rozdílnost mezi oběma texty byla minimální, tak přesné shody s nulovou rozdílností zpravidla není možné nikdy dosáhnout. S tímto problémem souvisí také fakt, že ne zřídka je překladatel nucen některé fragmenty obsahu či významu čtenáři v cílovém jazyce zřetelně objasnit, a to nejčastěji tak, že podá přímo v samotném překládaném textu vysvětlení nebo čtenáře odkáže na věcnou poznámku, která je v takovém případě vložena do zápatí. K takovým situacím dochází například ve chvíli, kdy označovaný (popisovaný) předmět v kultuře cílového jazyka neexistuje a je třeba o něm tedy podat čtenáři stručnou informaci, aby o tomto předmětu měl po přečtení vysvětlivky nějakou představu. Existují ovšem také literární žánry, které tradičně nedovolují doplňovat a tím přerušovat uvnitř umělecký text poznámkami překladatele (jedná se například o básně).⁸ Dalším hlediskem, kterým je třeba se při analýze originálního textu důkladně zabývat před jeho samotným překladem, je tzv. ráz, který charakterizuje vztah mezi účastníky komunikace (v tomto případě autora a čtenáře). Překladatel pomocí definování rázu textu dokáže určit jeho funkci, kdo ke komu promlouvá a jaký je mezi těmito lidmi vztah a sdílené informace. Díky způsobu vyjádření je poté schopen identifikovat jednotlivé charakteristiky textu (např. formální nebo neformální vyjádření, tykání, vykání apod.), tedy způsob, jak jsou informace přeneseny od autora k posluchači. M.A.K. Halliday popisuje tento parametr registru takto: "Ráz je funkce textu v dané události a zahrnuje v sobě kanál, kterým je jazyk šířen – psaný nebo mluvený, improvizovaný nebo připravený – a také žánr, neboli rétorický způsob, který může být narativní, didaktický, přesvědčivý apod."⁹ Tato zjištění je poté třeba stejně tak zakomponovat do cílové podoby přeloženého díla. Pro

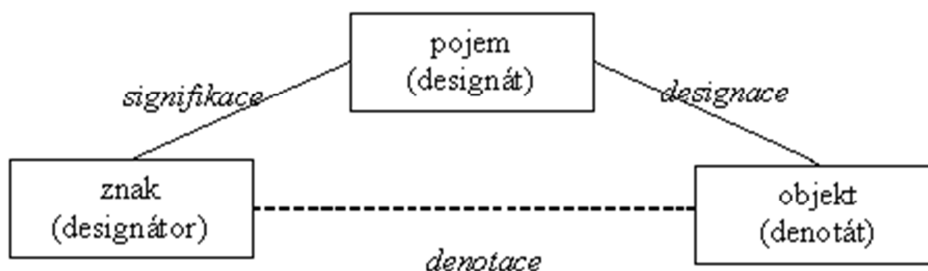
⁸ Fišer Z. *Překlad jako kreativní proces: Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Brno: Host-vydavatelství, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7294-343-2. Str. 16.

⁹ Halliday and Hasan. *Cohesion in English*. NY: Longman, 2013. ISBN 13: 978-0-582-55041-4. Str. 22. Překlad vlastní.

překladaatele je tedy naprosto zásadní, aby co nejlépe věděl, jakému publiku je text určen a co je jeho cílem. Tyto poznatky musí mít během procesu neustále na paměti a přizpůsobovat jim svou práci. Pro naplnění původně zamýšlené funkce textu také v přeložené verzi je překladatel povinen v ní ponechat prvky, které jsou pro splnění této funkce důležité. Pro svou tvorbu si vybírá mezi překladatelskými postupy, vyjadřovacími prostředky a metodami překladaatele tak, aby svým úsilím dospěl k požadované a odpovídající verzi.

Překladatelskou práci je také možné rozdělit na několik fází, ve kterých se překladatel pohybuje; jedná se nejprve o zaznamenávání a dekodování konkrétních vyjádření, dále o představu určitých abstraktních smyslů takových vyjádření a pak se tvůrce od takových obrazů dostává k nové konkrétní promluvě (překladaatele), čímž tyto abstraktní představy nově zakódoval. Tento model postupu analýzy a interpretace textu je inspirován strukturalistickými myšlenkami F. Saussura, které popisoval ve své knize *Kurs obecné lingvistiky*. Konkrétně se jedná především o koncept lingvistického znaku – jazykový znak (označující - designátor), pojem (označované - designát) a o referenta (neboli objekt – denotát) tak, jak je vidět níže na obrázku 1. Tento sémiotický trojúhelník graficky znázorňuje zmíněné vztahy. Sémiotika, a tedy nauka o tvorbě a použití významů (znaků) vůbec, má pro tvůrčí činnost překladaatele veliký význam. Nepracuje pouze na lingvistické úrovni, jelikož se zabývá také studií těch nejazykových znakových systémů, ale její zaměření v jazykových oborech je široké a její poznatky aplikovatelné v problematice překladaatelství. Na pozadí překladaatelské činnosti se vlastně neustále promítají výše řečené pojmy a přirozené postupy dekodifikace a kodifikace. Při bližším pohledu na dekodování/zakodování určitých významů zjišťujeme, že v těchto procesech hrají roli univerzální (objektivní) a stejně tak i individuální (subjektivní) faktory, které se mohou nejen v překladaatele vyskytovat v různých podobách; například v kontextu, kultuře, originalitě, automatizaci apod.¹⁰

¹⁰ Wills W. *Knowledge and Skills in Translator Behavior*. John Benjamins B.V., 1996. ISBN 90-272-1615-0. Str.78. Překlad vlastní.

Obr. 1: F. de Saussure, *Sémiotický trojúhelník* ¹¹

Lingvistický pohled na práci překladatele odkrývá širokou škálu procesů (modelů), které je možné v jeho činnosti identifikovat. Mnoho významných lingvistů v naší historii dokázalo popsat, definovat a kategorizovat obsáhlý celek nejrůznějších jazykových produkcí a jejich komponentů. Například Jakobson přispěl svými výzkumy do oblasti zkoumání komunikace; pojmenoval totiž zásadní elementy komunikace. Těmito elementy jsou: *mluvčí, adresát, obsah, kontakt, kontext a kód*. Přiřadil jim dále také jejich komunikativní funkce, kterými jsou: *funkce expresivní, konativní, fatická, poetická, referenční a metajazyková*.¹² Tyto funkce stejně jako jejich základní prvky by si měl uvědomovat a rozlišovat je i překladatel. Nejen během své kariéry, ale dokonce během jedné dílčí práce se setkává se všemi těmito prvky. Jakobsonův výzkum vzhledem k přítomnosti mnoha dalších podobně zaměřených zkoumání na první pohled nepůsobí revolučně či velmi podstatně, nicméně tvoří základ pro mnoho dalších i jinak zaměřených lingvistických teorií. Jedním z dalších takových zkoumání a vzniklých modelů komunikace by mohl být Hymesův takzvaný "*SPEAKING*" model. Jedná se o způsob sběru, organizace a analýzy dat, které je možno nacházet v každém mluvním aktu. Hymes se pro jednodušší orientaci v takových případech rozhodl sebrat a pojmenovat jednotlivé složky mluvních aktů a vytvořit z nich jakýsi seznam, v němž začínající písmena jednotlivých elementů skládají v angličtině dohromady název tohoto modelu: *speaking*. Jedná se o situaci (situation), účastníky komunikace (participants), cíle

¹¹ Zdroj: NK Knihovnická revue. <http://knihovna.nkp.cz/NKKR0301/0301021.html>, 12.3.2014.

¹² Pokorný, J. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl, kultura*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2843-8. Str. 304.

(ends), postup (act sequence), tón (key), prostředky (instrumentalities), normy (norms) a žánr (genre). Tento model poslouží každému překladateli v analýze překládaného textu, jelikož se na jednotlivé složky tohoto modelu bude muset vědomě či nevědomě zaměřit, aby je byl schopen správně reprodukovat. Největší míry uvědomění pak překladatel dosáhne při analýze a výběru prostředků k vyjádření.

Další neodmyslitelnou součástí rozboru větných celků i celých textů je pozice témat a rémat vět a jejich následná tematizace či rématizace. Jelikož každá věta obsahuje dvě nedílné obsahové složky: téma a réma, je tematická struktura jednotlivých vět v textu velice důležitá pro jejich význam a pro správné pochopení. Réma se skládá vždy z určité nové informace, kterou autor přináší k již známému tématu. Je to ono, co přináší naplnění komunikativní funkce promluvy. V samostatně stojící větě je tedy právě réma tím nejpodstatnějším elementem, protože se jedná o hlavní myšlenku celé promluvy. Kdyby tedy například autor použil jednoslovnou větu, tímto jedním použitým slovem by bylo právě ono réma rozvinuté věty, kterou by mohl teoreticky též použít. Oproti tomu téma má v textu orientační funkci, je tedy klíčové pro pochopení delšího textu. Tento prvek je spojujícím prvkem mezi větami, jelikož popisuje okolnosti, které jsou již čtenáři známé. Příkladem toho, jak se některý větný prvek může stát tématem je například tematizace rématu předchozí věty.

Uveďme konkrétní příklad tematizace rématu:

Náš soused si k nám na večeři přivedl svou dceru Andreu. Ta celý večer povídala o svém výletu do Barcelony. Také bych se tam jednou chtěla podívat.

Réma každé věty je následně tematizováno ve větě následující; réma první věty: *dceru Andreu* je proměněno v téma druhé věty, jelikož se v té době již jedná o známou skutečnost: *ta*. Ve třetí větě je réma: *do Barcelony* přetvořeno v téma poslední věty: *tam*. V uvedeném příkladu bylo anaforické kohezní provázání vět provedeno pomocí deixe, která je velice častou formou realizace tohoto procesu. Každé téma tedy odkazuje k již zmíněnému faktu, v tomto případě je odkazování provedeno zpětně, což je častěji používaná forma odkazu, nicméně je možné jej provést také kataforicky, tedy poukázáním na něco, co teprve bude následovat.

Tematická struktura textu je tudíž zásadní pro jeho logický vývoj, pomáhá tak čtenáři zachovávat si přehled o informacích v textu obsažených. Pomocí kohezních prostředků udržení textu je možné tuto strukturu studovat a vytvářet. Pro překladatele je o to důležitější, protože nemá prezentované informace (příběh) ze své hlavy, nýbrž jej sám nejprve musí přečíst a pochopit. Poté je schopen si prezentované vazby promítnout také do své práce a je nucen tyto vztahy zachovat, nejčastěji i za použití stejných kohezních prostředků. Překladatel musí tedy umět jednoznačně rozlišit tematické uspořádání ve větách, které má překládat. Nejen v rámci izolovaných vět, ale hlavně v rámci celého textu je zásadní tematická provázanost, jelikož je to právě téma, které drží text významově pohromadě a okolo kterého se objevují nejrůznější kohezní prostředky k udržení celistvého textu. Ačkoli si při své práci překladatel podobné lingvistické struktury uvědomuje a pracuje s nimi z části naprosto intuitivně, začnou se drát mnohem více na povrch, jakmile například překladatel v pochopení některé věty či části textu sám tápe. Toto se samozřejmě může stát i čtenáři, který čte dílo ve svém mateřském jazyce. Pro jakoukoli pisatelskou činnost je tedy nutné udržet vlastní text kohezní a tedy srozumitelný s využitím těch nejvhodnějších lingvistických prostředků. Pokud je ovšem text záměrně lehce nesrozumitelný či tak složitý a komplexní, že se v použitých kohezních vazbách nelze orientovat, pak je samozřejmě také práce překladatele mnohem složitější a vyžaduje značně delší časový rámec.

Prozatím jsou to právě překladatelská studia, která mohla maximálně těžit z dosavadních lingvistických poznatků. Nicméně je možné, že v budoucnosti se lingvistika a výuka cizích jazyků budou obě více obracet právě k překladu, jelikož se jedná o jeden z nejzajímavějších kognitivních procesů, které je možno v jazyce pozorovat.¹³ Tato Andermanova prognóza se již nedotýká pouze jazykovědy a překladatelských studií, nýbrž zahrnuje do těchto témat také didaktiku, na jejímž poli působnosti již v minulosti překlad opanoval značnou část metodiky. Anderman zde tedy předpokládá možný budoucí návrat k této metodě, čemuž bude dále věnována také poslední kapitola této práce.

¹³ Anderman, G. and Rogers, M. *Words, Words, Words: The Translator and the Language Learner*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 1996. ISBN 1-85359331-1. Str. 13. Překlad vlastní.

Problematika ekvivalence

Vzhledem k tomu, že různé kultury (a tedy jazyky) vnímají svět odlišně, třídí skutečnosti podle jiných hodnot a pojmenovávají tak veškeré věci kolem sebe různě, vyvstává problém nalezení ekvivalentních výrazů, vazeb a vyjádření. Původ takových jazykových odlišností je zakořeněn ve zjištěních, že pojmenování skutečností okolního světa (věcí, pocitů apod.) je nahodile prováděný proces, který ve většině případů nemá nijakou logickou spojitost s označovaným předmětem. Existují ale také výjimky, jejichž slovní podoba se pokouší kopírovat nějaký vjem, například pojmenování zvuků není často nahodilé, nýbrž je inspirováno zvukem samotným. Je tedy založeno na skutečnosti a nahodilé není. I tento případ se ovšem napříč odlišnými kulturami liší, jelikož i vnímání zvuků patří k individuální projekci světa. Uvedme jako příklad takové odlišnosti zvuk, které vydává prase podle Francouze (groin), podle Američana (oink) a podle Čecha (chro). Je evidentní, že ačkoli jsou nominalizace podobných jevů inspirovány skutečností, která se nám kdekoli na světě zdá víceméně stejná (samotné chrochtání), tak každý národ ji vnímá (slyší) zcela odlišně. Problematika ekvivalence je tedy velice zajímavý podnět ke zkoumání, tím spíše jedná-li se o ekvivalenci, kterou je třeba využít v překladatelství. Řada autorů a lingvistů pokládá ekvivalenci za naprostý základ překladu, jelikož podle nich je právě vyhledávání ekvivalentů základní vlastností překladatelské práce. Ekvivalence je relativní pojem a nemůže být chápán jako identita, stejně tak ani absolutní ekvivalence není reálná, ale jedná se vyloženě o protimluv. Z mnoha úhlů pohledu je ekvivalence vždy relativní a ovlivňuje ji najednou několik aspektů (např. socio-historické prostředí, ve kterém překlad probíhá nebo kontext).¹⁴ Pod jedním slovem – ekvivalence se ale také zároveň skrývá několik dimenzí tohoto pojmu. Lingvisté studují tento jev v několika jeho podobách a rozlišují tak několik jeho kategorií. Například německý teoretik Koller ve svém díle rozlišuje pět druhů ekvivalence v překladu; *denotativní ekvivalenci*, která se vztahuje k mimo-textové skutečnosti, *konotativní ekvivalenci*, která je spojena s výběrem slov (tedy s lexikologií), *textově-normativní ekvivalenci*, která je vázána na typy textů, *pragmatickou (komunikativní) ekvivalenci* a *formální ekvivalenci*, jež se zaměřuje na formu díla. Vyhledání kompromisů mezi jednotlivými ekvivalencemi patří mezi

¹⁴ Steiner, E and Yallop, C. *Exploring Translation and Multilingual Text Production: Beyond Content*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2001. ISBN 3-11-016792-1. Str. 135. Překlad vlastní.

překladatelovy kompetence. S tímto o souvisí také další problém, před který je překladatel postaven. Dostává se do nelehké situace, jakmile se před ním vynoří dilema, zda zachovat naprostou doslovnou věrnost originálnímu textu, mít úplnou svobodu překladu nebo vyhledávat zodpovědně ty nejvhodnější ekvivalenty. Stejně jako doslovný překlad, tak i liberální reprodukce originálního díla není příjemci přijímána pozitivně; vždy je nutné hledat jakousi zlatou střední cestu, kterou je v tomto případě nalezení ekvivalence.¹⁵

Ekvivalence pracuje na úrovni slov, ale stejně tak i nad úrovní slov. M. Baker charakterizuje ekvivalenci na slovní úrovni tak, že se jedná o adekvátní přirovnání v oblasti významů jednotlivých slov. Zato ekvivalenci nad úrovní slov se rozumí shoda v rámci kombinací slov a tedy i vět. Dále se setkáváme s ekvivalencí gramatickou, textuální a kohezní, které patří spolu s pragmatickou ekvivalencí mezi ty, které se vyskytují suprasegmentálně, čili nad úrovní pouze samostatných slov. Gramatická ekvivalence pracuje na poli gramatických kategorií, textuální ekvivalence zahrnuje slovosled a kohezi a pragmatická ekvivalence spočívá ve způsobu jakým je text využit pro komunikaci, což zahrnuje vztahy autorů a čtenářů a jejich kulturní zázemí.¹⁶ Touto suprasegmentální složkou ekvivalence se ve svém díle detailněji zabývá také A. Neubert, jehož myšlenkou vycházející z odborných studií je následující: "Ekvivalence ve skutečnosti není vztah mezi textuálními povrchy; je to vztah textuálního efektu, čili komunikativní hodnoty. Teoretici překladu se nemohou shodnout, zdali je ekvivalence výsledkem porovnávání lingvistické shody. Cíloví čtenáři ji měří pomocí akceptování a odmítání překladů na základě jejich komunikativní hodnoty."¹⁷ Není divu. Čtenáři jsou nároční, a to hlavně v oblasti komunikativního přínosu jakékoli řečové produkce. Překladatel se pak v této problematice zamýšlí nad nejvhodnějšími prostředky, které využít ke komunikování obsahu s co možná nejvyšší čtivostí.

¹⁵ Nord, Ch. *Text analysis in translation Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V. ISBN 90-420-1808-9. Str. 26. Překlad vlastní.

¹⁶ Baker, M. *In Other Words: A Coursebook of Translation*. Routledge: Taylor and Francis, 2011. ISBN 978-041546754-4. Překlad vlastní.

¹⁷ Neubert, A. and Shreve, G. M. *Translation as Text*. USA: Kent State University Press, 2000. ISBN 978-087338695-1. Str. 144. Překlad vlastní.

Případy, ve kterých není možné dosáhnout ekvivalence, jsou nejčastěji ty, v nichž se vyskytují kulturně jedinečné skutečnosti, které nejsou přenositelné do jiné kultury či jazyka. To znamená, že konkrétní vyjádřená věc sama neexistuje v kultuře, do jejíhož jazyka je překládáno. Pak přicházejí možná řešení v podobě vysvětlivek apod. Další možností je, že daný předmět v cílové kultuře existuje stejně tak, ale není pro něj v tomto jazyce žádný výraz. Pravděpodobné řešení této situace je stále stejné jako v předchozím případě. Dalšími potencionálními problémy při vyhledávání ekvivalentních výrazů jsou například případy, ve kterých je má zdrojové slovo široký význam, a to tak, že podobně sémanticky bohaté slovo v cílovém jazyce není možné nalézt.

Překladatel se tak může setkat s množstvím nejrůznějších problémových zdrojových výrazů, které je nucen přeložit – vyhledat jejich ekvivalentní podobu v cílovém jazyce. Tyto nesnáze spojené s vyhledáváním ekvivalentních výrazů pomáhají v případě překladu řešit překladatelské univerzálie a postupy, kterým budou věnovány následující kapitoly.

Překladatelské univerzálie

Součástí širokého obsahu zkoumání translologie jsou mimo jiné také tzv. překladatelské univerzálie, které jsou pro úspěšně odvedenou práci každého překladatele velice důležité; právě díky jejich znalosti pak dokáže efektivně vykonávat svou činnost. Překladatelské univerzálie odvozují svůj název od toho, že vůbec jejich samotná existence a následně i jejich použití je univerzální nezávisle na tom, o jaký originální nebo cílový jazyk překladu se jedná. Jsou v překladatelství přítomny také bez ohledu na osobu překladatele, jsou tedy pro každého takového člověka stále totožné.¹⁸ Dalo by se říci, že tyto univerzálie obecně zastřešují veškeré oblasti působnosti překladatelských postupů, které jsou na rozdíl od nich již konkrétními a značně specifickými jazykovými procedurami. Navržených systematických rozdělení překladatelských univerzálií existuje v překladatelské teorii několik, ovšem zásadní tři prvky se ve všech těchto kategorizacích shodují. Jedná se o tyto kategorie univerzálií: *zjednodušování*, *normalizace* a *explicitace*.¹⁹ Pro bližší představu o každé zmíněné skupině bude následující odstavec těmto kategoriím detailněji věnován.

První zmíněná univerzálie, zjednodušování, se může odehrávat na několika úrovních, a to na úrovni lexikologické, morfologické, syntaktické nebo stylistické. Do této kategorie by mohlo být zařazeno několik překladatelských postupů jako například koncentrace. Nejen v tomto případě pak dochází k zúžení významu (smyslu) ale stejně tak může docházet i k zúžení formy (délky) promluvy. Typickým příkladem by pak byla redundance slova, které je samo opakováno nebo je opakováno například i zájmeno toto slovo zastupující. V překladu by pak byla jeho repetice vynechána a tím by bylo redundantní slovo odstraněno a celá forma takové věty by byla zjednodušena. Existuje ovšem nespočet kohezních prostředků k vybudování a udržení logiky textu, které právě zájmena či deixi využívají. Tyto součásti díla není tedy vždy možné vynechat a zjednodušit, nad podobnými zásahy je třeba se vždy dobře zamýšlet. Překladatel se vždy musí soustředit na vhodnost použití a také vynechání jakýchkoli výrazů, jelikož každý takový zásah může mít

¹⁸ Pošta M. *Titulkujeme profesionálně*. Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-4. Str. 62.

¹⁹ Pošta M. *Titulkujeme profesionálně*. Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-4. Str. 62.

později v samotném díle či u svého čtenáře své následky. O této problematice se zmiňuje také autor knihy *Znalosti a schopnosti v překladatelově chování* (překlad vlastní) a shrnuje ji následovně: "Musíme se sami sebe ptát, jak velká redukce nejistoty nebo risk v překladatelské práci je nezbytný nebo možný a jak daleko je možné zajít ve zjednodušování překladatelského procesu, aniž by byla překroucena původní zpráva a klientovi by byl prezentován produkt, který je pod úrovní minimální kvality."²⁰

Jelikož jsou kohezní vazby každého jazyka spjaty s jeho gramatikou, tak v překladatelském procesu pravidelně nastává situace, při které jsou tyto vazby adaptovány do cílového jazyka. Při těchto změnách může dojít k pozměnění významu nebo k oslabení či zesílení explicity původního textu. Důvodem uplatnění takových transformací je lingvistická (gramatická) odlišnost obou jazyků, s níž jsou ovšem kohezní vazby spojeny. Uvedme pro příklad anaforickou referenci, která by byla použita v českém originále a tu, která bude tvořit kohezní vazbu ve francouzském překladu:

Vylezla jsem na strom na tu největší větev. Ta větev se zdála pevná, ale když jsem se chytila, větev začala praskat.

J'ai grimé sur la branche la plus grande d'un arbre. La branche avait l'air assez solide, mais quand je l'ai attrapé, elle a commencé à craquer.

Francouzský jazyk si v tomto případě vyžaduje vyznačit rod předmětu (*la branche*) hned čtyřikrát, z čehož je jednou zopakována oproti češtině zcela navíc (*l'ai attrapé*). Vznikla tak na straně francouzské verze jistá redundance této konkrétní kohezní vazby, která text udržuje pohromadě (kohezní). Kdyby byl výchozím textem ten francouzský, pak bychom řekli, že čeština naopak oprostila od jedné kohezní vazby. Jak si lze povšimnout, takovéto změny tedy mohou text udělat explicitnějším (někdy až polopatickým), detailnějším či delším, co se formy týče, anebo naopak.²¹

Tímto se také dostáváme k další z univerzálií v tomto výčtu, kterou je explicitace, pomocí níž je možné podat čtenáři opět srozumitelnou informaci a to

²⁰ Wills W. *Knowledge and Skills in Translator Behavior*. John Benjamins B.V., 1996. ISBN 90-272-1615-0. Str. 189. Překlad vlastní.

²¹ House J. a Blum-Kulka S. *Interlingual and intercultural communication: discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*. Gunter Narr Verlag Tübingen, 1986. ISBN 3-87808-272-X. Str. 18. Překlad vlastní.

díky prostředkům, které je k vyjádření explicitací třeba. Jak již bylo řečeno, překlad v některých případech musí poskytnout o něco málo více informací nežli originální text, a tak se může zdát, že je překlad detailnější, jelikož například vysvětluje pomocí víceslovných vyjádření, vsuvek či komentářů nejrůznější kulturní odlišnosti apod. I k tomuto procesu se vztahuje několik konkrétních překladatelských postupů, například obohacování.

Poslední kategorií či tendencí je tzv. normalizace, a jak již její název vypovídá, jedná se o zásah do formy a obsahu původního textu, který obnáší vynechání individuálních jazykových znaků autora textu. Překladatel se tak většinou snaží nový text znormalizovat, například v případech, kdy autor vědomě používá zvláštní slovosled. Tento postup je tedy využíván záměrně i nezáměrně proto, aby mohl poskytnout co nejsrozumitelnější výpověď v cílovém jazyce. Jeho nadměrné používání může ovšem vést k úplnému vynechání zásadních charakteristik původního díla a jeho autora, což samozřejmě zanechává cílový text oproštěný od stylu autora.²²

Všeobecně platí, že překladatel by měl být schopen převést adekvátně (vzhledem ke svému čtenáři) originální jazyk do jazyka cílového. Tato skutečnost obnáší tudíž přenesení významu z jednoho jazyka do druhého. Toto ve své knize zdůrazňuje M. Baker a upřesňuje význam segmentálních a suprasegmentálních jevů vzhledem k jejich významnosti při přenosu smyslu. Autorka píše: "Mnozí z nás přemýšlejí o slově jako o základní jednotce nesoucí v jazyce význam. To ale není zcela přesné. Význam mohou nést elementy menší než je slovo. Mnohem častěji jej ale nesou jednotky mnohem komplexnější než samotné slovo a nejrůznější struktury a lingvistické prostředky."²³ Tato myšlenka dále ústí v problematiku ekvivalence, která doprovází přenos adekvátního zprostředkování významu, a je tedy také součástí práce překladatelů.

²² Pošta M. *Titulkujeme profesionálně*. Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-4. Str. 64.

²³ Baker, M. *In Other Words: A Coursebook of Translation*. Routledge: Taylor and Francis, 2011. ISBN 978-041546754-4. Str. 9. Překlad vlastní.

Překladatelské postupy

Následující kapitola je zaměřena na prezentaci a analýzu překladatelských postupů, které jsou v dnešní době v překladatelství aktivně používány. Tato část si klade za cíl klasifikaci, vysvětlení a exemplifikaci překladatelských metod, které byly použity při překladu výchozího díla pro tuto kapitolu: *Louis de Funès. Ne parlez pas trop de moi, les enfants!*. Autory této knihy jsou synové Louise de Funèse, Patrick a Olivier de Funès. Jejich umělecké styly jsou plným právem zabarveny sentimentem, emocemi a jejich vlastními zkušenostmi. Autorem překladu příkladových vět z této biografie je autor této práce. Pomocí dohledání vhodných příkladových vět, jejich překladu do češtiny a jejich kvalifikací byl vytvořen materiál pro tuto kapitolu. Ke každému překladatelskému postupu náleží vždy jeho stručné vysvětlení a několik ukázkových vět, ve kterých byl daný typ postupu použit a následně je pod nimi také okomentován. Výčet analyzovaných překladatelských postupů není kompletní, jelikož nebylo nutné některé z nich během práce použít, což bylo na začátku následující analýzy také předpokládáno. Jelikož je překladatelství v zásadě relativní tvorbou, která je ovlivněna hlavně subjektivitou autora, je práce překladatele tudíž závislá na jeho uvážení toho, co je a není vhodné zakomponovat do díla. Text může být přeložen, pokud existují shody v kulturní, sociální, historické a antropologické oblasti mezi dvěma národy a jejich jazyky.²⁴ Zároveň je použití překladatelských metod vázáno také na osobní styl tvorby autora originálního dokumentu. Mimo jiné i z tohoto důvodu nemusí být všechny typy překladatelských postupů použity v jednom překladu. Ve výchozím textu tohoto zkoumání byly kromě bezpříznakového překladu zastoupeny následující překladatelské postupy:

- Transpozice větného členu – jednoduchá
- Transpozice větného členu – syntaktická
- Transpozice větného členu ve vedlejší větě
- Příslopečná transpozice
- Koncentrace
- Diluce

²⁴ Popovič, Anton. *Originál-Překlad*. Bratislava: Tatran, 1983. Str.174. ISBN 61-536-83.

- Obohacování
- Oproštění
- Lexikální modulace
- Syntaktická modulace
- Transformace - synonymie

Transpozice větného členu – jednoduchá

Jednoduchá transpozice větného členu je dnes jedním z hojně používaných překladatelských postupů. Tento postup je často využíván v překladech z francouzštiny, a to hlavně díky jedné z francouzských předložek: *de*. Je většinou lehce rozpoznatelné, kde je třeba tuto transpozici během překladu použít. Nejčastěji se s překladem kolokace pomocí jednoduché transpozice setkáváme v případech slovních vyjádření původu, materiálu, kvalifikace a přivlastňování.²⁵ Tato vyjádření jsou ve francouzštině doprovázena právě předložkou *de*, nicméně čeština pro ni vhodným ekvivalentem nedisponuje. V českém překladu se tak nabízí jediná možnost, jak tuto předložku nahradit, a to pomocí přídavných jmen nebo zájmen.

La vie aux côtés de notre père fut pleine d'impondérables et de charme.

Život po boku našeho otce byl plný nepředvídatelností a šarmu.

- Jak již bylo řečeno výše, předložka *de* byla v této větě přeložena do podoby přivlastňovacího zájmena s podstatným jménem, což jsou v tomto případě: *našeho* a *otce*. Tato dvě slova dohromady tvoří přívlastek shodný. Dalo by se říci, že se v tomto případě jedná o jediný možný překlad originálu.

Actrice dans l'âme, elle nous jouait chaque fois, au moment du départ, la grande scène de la séparation.

Herečka celou duší nám pokaždé sehrála ve chvíli odjezdu velkou scénou loučení.

²⁵ Hendrich, J. a kolektiv. Francouzská mluvnice. Plzeň: Fraus, 2006. Str. 490. ISBN 80-7238-064-8.

- *La grande scène de la séparation* je do češtiny přeložena podstatnými jmény *scénu loučení*. V této větě mohlo být stejně tak použito některé ze synonym přítomného přívlastku shodného. Těmito synonymy by mohla být slova: *separace, oddělení, odloučení*.

Parler des choses de la vie, faire rire les gens qu'il rencontrait ou nous rapporter un sachet de friandises le rendaient heureux.

Mluvit o životních záležitostech, rozesmávat lidi, se kterými se setkal, nebo nám přinášet sáček sladkostí, to ho dělalo šťastným.

- Zde se jedná o podobný příklad jako v první větě, tento také obsahuje předložku *de*, která je přeložena pomocí přídavného jména *životních*. Mohla by být eventuálně také přeložena slovy: *záležitostech života* nebo přesnějším překladem: *věcech života*. Tyto dvě možnosti bez použití jakéhokoli překladatelského postupu jsou správné a stejně tak dobře srozumitelné.

Le lycée Jacques-Decour, où je suis entrée dès la sixième, était aussi lugubre qu'une prison, et ses professeurs, d'une incapacité consternante.

Lyceum Jacques-Decour, které jsem navštěvoval již od šestého roku, bylo pochmurné tak jako vězení, a jeho profesoři stejně tak neschopní.

- V případě této věty byla slova *d'une incapacité consternante* přeložena s pomocí jednoduché transpozice slovního druhu a zároveň také díky lexikální modulaci. Tato modulace nebyla nevyhnutelná, nicméně byla vhodná. Jednoduchá transpozice použita v této ukázce je typickým příkladem tohoto překladatelského postupu.

Il fallait compter un bon quart d'heure de rame pour rejoindre l'auberge, et un quart d'heure encore pour débarquer le matériel.

Bylo potřeba počítat s dobrou čtvrthodinou, abychom se stihli dopravit k hostinci a s další čtvrthodinou pro vyložení materiálu.

- Stejně jako v prvním příkladu této části kapitoly i v této větě je možné si povšimnout, že transpozice větného členu – jednoduchá bývá v překladu využívána relativně často. Důvod je stále stejný: je jím v tomto případě předložka *de*.

Sortant du bloc opératoire, un éminent chirurgien la rassura d'une voix paternelle: «Demain, elle pourra sortir comme si de rien n'était.»

Když vycházela z operačního oddělení, jeden znamenitý chirurg ji mateřským hlasem ujistil: "Zítřka bude moci odejít jako by se nic nestalo."

- Zde byla použita předložka *de* a tato věta je tak vynikajícím příkladem transpozice větného členu – jednoduché.

Transpozice větného členu – syntaktická

Jeden z nejzajímavějších překladatelských postupů je syntaktická transpozice větného členu. Pomocí tohoto typu transpozice jsme schopni přeměnit kompletně strukturu celé věty. Větné členy z původní věty pak mění během překladu své syntaktické funkce do nové podoby. Čeští překladatelé přirozeně zapojují tuto metodu v případech, kde se v originálních textech setkávají s pasivními konstrukcemi. Čeština totiž běžně nevyužívá pasivní konstrukce až v takové míře jako například Francouzi, kteří je používají relativně často. Syntaktická transpozice je tedy často využívána právě v českých překladech. Je důležité, aby překladatel využil tohoto překladatelského postupu, když si je jist, že tak bude jeho text srozumitelnější pro české čtenáře. Účelem využití této transpozice je modifikace francouzského jazyka do jazyka českého, což je samozřejmě ovlivněno mentalitou čtenářů translátu. Pro samotného tvůrce je tedy nezbytné, aby se během tvorby zamýšlel nad socio-lingvistickými elementy, které pro něj budou stěžejní. Jelikož je čeština velice bohatý jazyk a má dostatek prostředků pro překlad, může si také dovolit překlad různých specialit, které s sebou přinášejí cizí jazyky. A mezi tyto speciality bychom mohli zařadit právě ony pasivní konstrukce.

Mon oncle Charles de Funès connut un destin plus tragique: en 1939, il fut fauché par une mitrailleuse allemande.

Mého strýce Charlese de Funès zasáhl tragičtější osud: roku 1939 ukončil jeho život německý kulomet.

- Tato věta je vhodným příkladem syntaktické transpozice. Větné členy po překladu viditelně mění své funkce. Podmět původní věty *mon oncle* se změnil v předmět. Naproti tomu předmět francouzské věty, kterým je *un destin* se stal podmětem věty přeložené do češtiny. Stejně tak předmět druhé francouzské fráze *une mitrailleuse* byl transformován v podmět české věty, neboť v ní již není pasivní konstrukce, ale aktivní. Mohla být použita také slova s aktivním rodem slovesa: *ho zabil německý kulomet*, ovšem namísto toho byla použita slova jemnější a eufemistická.

Présent sur chaque scène, je fus très vite séduit par l'ambiance du tournage.

Byl jsem přítomen každému výstupu a prostředí natáčení si mě rychle získávalo.

- Druhá věta tohoto souvětí je typickým příkladem syntaktické transpozice. Pasivní konstrukce je zde transformována do aktivní formy. Příslůvečné určení původce děje *par l'ambiance du tournage* je změněno v podmět a zároveň byl podmět původní věty modifikován v předmět věty české. V tomto souvětí bylo možno přeložit slova: *je fus très vite séduit* různými způsoby, například následujícími možnostmi v aktivním rodě: *prostředí natáčení mě rychle lákalo, učarovalo* nebo: *prostředí natáčení si mě rychle podmaňovalo.*

Nous étions reçus dans la propriété de ma tante Marie, qui avait levé ma mère à la mort prématurée de mes grands-parents.

Na své usedlosti nás přijala má teta Marie, která se ujala mé maminky po předčasné smrti mých prarodičů.

- Tato věta byla modifikována do činného rodu, ale je třeba říci, že tato modifikace nemusí být během překladu nutná. Stejně tak mohl být použit

doslovný překlad pomocí trpného rodu: *Byli jsme přijati na usedlosti mé tety Marie, která se ujala mé maminky po předčasné smrti mých prarodičů.* Přísluvečné určení místa bylo v překladu výše přesunuto na začátek věty. Tato změna je samozřejmě také závislá na uvážení překladatele. Obě možnosti jsou korektní a dávají českému čtenáři smysl. Může se ovšem zdát, že spíše první uvedená verze překladu je přirozenější.

Transpozice větného členu ve vedlejší větě

Tento typ transpozice je v českých překladech hojně využíván, jelikož Češi velmi rádi používají vedlejší věty. Charakteristickým příkladem pro použití této transpozice je přítomnost participia v původním francouzském díle. Český jazyk disponuje adekvátními prostředky k tomu, aby bylo možné francouzské přechodníky náležitě přeložit, avšak takový přesný překlad by byl strohý. Cílem překladatelů je totiž překládat do cílového jazyka s výsledkem, který by byl srozumitelnější, jednodušší a modernější. Francouzská přítomná participia přeložená doslovně by působila zastaralým dojmem.

Le mythe de l'acteur comique abandonnat son humour à la sortie du théâtre pour afficher le masque d'une mélancolie pesante n'a jamais eu sa place dans notre maison.

Mýtus o komikovi, který zanechává svůj humor v divadle, když odchází a nasazuje si masku těžké melancholie, neměl nikdy v našem domě místo.

- Zde je vidět typický příklad, ve kterém je na místě použít transpozici větného členu a vytvořit vedlejší větu. Participium *abandonnant* by mohlo být přeloženo jako *zanechávajícím*, což není vyloženě nesrozumitelné či nějak kostrbaté, nicméně vedlejší věta je srozumitelnější variantou, která je pro takový případ typická.

Ma mère avait l'impression de rendre visite à une cousine de son fiancé.

Maminka měla pocit, jako by přišla na návštěvu k sestřenici svého snoubence.

- Pro většinu infinitivních konstrukcí platí, že mohou být přeloženy s pomocí vedlejší věty, tak jak je to patrné na uvedeném příkladu. V českém jazyce neexistuje totiž téměř žádná jiná možnost překladu infinitivní konstrukce, kromě překladu substantivem (případně také infinitivem). Takové podstatné jméno ovšem nemusí vždy přesně korespondovat s originálním textem a může budít dojem nesrozumitelnosti a působit nejasně. A jelikož by si měla práce překladatele klást za cíl produkci textu, který bude srozumitelný a čtivý, pak je třeba vždy zvážit, zdali vedlejší věta nepřinese kýžený úspěch.

Mais l'avenir lui faisait peur.

Ale měl strach z toho, co přijde.

- Tato věta nepatří mezi ukázkové příklady tohoto překladatelského postupu. Našli bychom typičtější a charakterističtější zástupce pro transpozici větného členu ve vedlejší větu. Některé věty však mohou využít nejrůznějších překladatelských postupů při své modifikaci. Překlad je vždy závislý od autora. Tento příklad je tedy ukázkou toho, co bylo právě řečeno a budeme se na něj dále zaměřovat v poslední části této kapitoly.

Les idées de cet homme étaient à mille lieues de celles de mon père, mais les imitations qu'il nous faisait de lui n'étaient jamais méprisantes: il a toujours été indulgent envers les excentriques.

Myšlenky tohoto muže byly na míle vzdálené těm, které zastával můj otec, a když ho tatínek napodoboval, nikdy to nevypadalo povýšeně a to proto, že byl vždycky shovívavý vůči excentrickým typům.

- Podtržená slova v tomto příkladu by se dala říci i jinými způsoby, například: *vzdálené myšlenkám mého otce*, kde bychom ovšem museli zopakovat podruhé slovo *myšlenka*. Stejně jako ve většině případů, kterými se v této kapitole zabýváme, je i zde možnost výběru z několika variant. Spojka v české větě byla použita z důvodu zdůraznění odporovacího vztahu. Na tomto místě mohla být stejně tak použita odporovací spojka *ale*. Tento výběr je závislý čistě na osobních preferencích překladatele. Stejně tak se autor

rozhoduje, jestli by chtěl nahradit punkční znaménka spojkami anebo nikoli. V tomto příkladu byla dvojtečka nahrazena spojkou *a proto*, což je zcela přípustná modifikace.

Je voyais pour la première fois mon père exercer son métier.

Sledoval jsem poprvé svého otce, jak vykonával svou práci.

- Subjektivita překladatele byla uplatněna i v tomto případě, kdy byl infinitiv nahrazen vedlejší větou. Další možností, by bylo tento infinitiv ponechat a pouze jej doslovně přeložit: *Sledoval jsem poprvé svého otce vykonávat jeho práci*.

J'observais mon père inventer constamment de nouvelles expressions.

Sledoval jsem svého otce, jak nepřetržitě vymýšlel nové výrazy.

- Ve většině případů, kdy autor originálního textu používá infinitiv, je možné při překladatelské práci použít vedlejší větu. V tomto případě nebylo nutné využít tento překladatelský postup, neboť je zde stále možnost vybrat si pro překlad slovo, které by infinitiv nahradilo, například jeho český ekvivalent: *Sledoval jsem svého otce vymýšlet nepřetržitě nové výrazy*. Takový překlad by byl tedy bezpříznakový. První varianta s použitím vedlejší věty je sice delší, ale je v současnosti tou častěji využívanou možností.

J'étais maintenant en âge d'accompagner ma mère au théâtre, le samedi, jour où mon père s'autorisait un dîner au restaurant après le spectacle.

Teď jsem byl ve věku, abych doprovázel maminku do divadla, v neděli, v den, kdy měl můj otec po představení nárok na večeři v restauraci.

- Infinitivní konstrukce je přeložena pomocí vedlejší věty podřadné tak jako ve většině uvedených příkladů. Věty přeložené pomocí transpozice větného členu ve vedlejší větu je možné nalézt téměř na každé straně knihy přeložené z francouzštiny.

J'écoutais les sons mats et amplifiés provenant de la scène.

Poslouchal jsem matné a sílící zvuky, kteřé pocházely ze scény.

- Tato věta byla také zařazena do části věnované bezpříznakovým překladům, jelikož existuje kromě této varianty překladu ještě další.

Příslovečná transpozice

Příslovce je slovní druh, který je častěji používán v češtině než například ve francouzštině. Průměrný čtenář si povšimne rozdílu mezi hojností použití forem končících na *-ment* (ve francouzštině) a mezi frekvencí výskytu českých příslovcí. V českých textech nacházíme těchto slov více. Naproti tomu francouzský jazyk využívá mnohem častěji nominální konstrukce.

Il n'y eut donc qu'un mariage civil en avril 1943, à la mairie du 9e arrondissement.

Nezbylo tedy, než se nechat oddat civilně v dubnu 1943, na radnici devátého městského obvodu.

- Kombinací slov ve francouzském originále *il y a seulement la possibilité d'un mariage civil* chce autor říci, že není jiná možnost než: *se faire marier civilement*. To, co je v této interpretaci evidentní, je přítomnost příslovce. A jak již bylo řečeno, adverbia se mnohem více užívají v češtině nežli ve francouzštině. Když tedy bylo přihlédnuto k významu této věty a byla zjištěna reálná možnost využití adverbia, byl použit překladatelský postup - příslovečná transpozice. Realizovaná reprodukce originálního textu je pak lehce pochopitelná a příjemná ke čtení.

Gros fumeur, mon père avait essayé d'arrêter plusieurs fois sans succès.

Jako silný kuřák můj tatínek zkoušel několikrát bezúspěšně přestat.

- Nejvýznamnějšími slovy v originální větě jsou slova: *sans succès* nebo přímo samotné *sans*, které morfologicky řadíme mezi předložky a slovo *succès* mezi podstatná jména. Dohromady vytvářejí typické spojení, pro jehož překlad je použita právě adverbiální transpozice.

Koncentrace

Již podle názvu tohoto překladatelského postupu je možné si domýšlet, co se za ním skrývá. Koncentrace způsobuje viditelné zredukování psané produkce, ale neovlivňuje přitom význam napsaných slov. Smysl těchto použitých slov není nijak omezen. Výsledný text je ale ve své psané formě zredukován kvantitativně, a tak jsou také překládané věty kratší. Tento proces je mezi ostatními postupy velmi dobře rozpoznatelný. Koncentrace se silně dotýká sociolingvistiky v různých kulturách. To, co je napsáno jedenácti slovy v jednom jazyce, nemusí být stejně dlouhé v překladu do jiného jazyka. Tato teorie je tou základní výchozí myšlenkou pro koncentraci.

Ses courriers s'espacèrent progressivement.

Jeho dopisy řídly.

- Během překladu této věty by mohlo nastat dilema, zdali je doslovný překlad nutný. Nakonec pro vyjádření hlavní myšlenky bylo použito pouze samotné sloveso *řídnout*, které v sobě nese význam jak francouzského slovesa, tak i příslovce. Zdá se, že ani není třeba ponechat v takovém překladu příslovce, například *postupně*, jelikož význam slovesa *řídnout* již obnáší význam určitého progresivního vývoje.

Il toussait, crachait et était d'une maigreur impressionnante.

Pokašlával, chrchlal a byl značně vyhublý.

- Zde nacházíme typický příklad pro překladatelský postup – koncentraci. Pět slov - *était d'une maigreur impressionnante* bylo přeloženo třemi slovy: *byl značně vyhublý*. Rozdíl mezi originálním a českým textem spočívá pouze ve formě a nikoli v obsahu nebo významu věty. Tyto znaky koncentrace se tedy soustředí pouze na způsob písemného vyjádření. V případě této věty je evidentní, že délka té české je značně redukována. Dalším způsobem překladu těchto slov: *d'une maigreur* by mohlo být: *pohublý*, což má stejný význam jako francouzský originál a stejný smysl jako slova v překladu již použitá.

Ses réparties étonnantes faisaient la joie de mon père.

Jeho obdivuhodně překvapivé odpovědi těšily mého tatínka.

- Koncetrace je významně často používána právě v případech, kde ve francouzském originále nacházíme podobná spojení jako této větě: *faire la joie*. Taková verbo-nominální spojení jsou majoritně překládána pomocí koncentrace. Dva elementy této dvojice jsou do češtiny přeloženy jedním slovem - slovesem, které ovšem zahrnuje význam obou originálních slov. *Faire la joie* je tedy reprodukováno jako *těšit*. Je možné takových podobných příkladů najít ve francouzštině mnoho. A právě ony vytváří materiál pro práci překladatelů, jelikož naznačují, že v jeho díle bude nejpravděpodobněji využit překladatelský postup – koncentrace. Francouzské sloveso *faire* je tudíž velice produktivní co se týče tvorby verbo-nominálních vazeb.

Moi, monsieur, je n'ai jamais travaillé, et je ne paie aucun impôt, car la dame qui habite en dessous de chez vous subvient à tous mes besoins. Je suis son invité permanent.

Já, pane, jsem nikdy nepracoval a neplatím žádné daně, neboť ta dáma, která bydlí pod Vámi, přispívá na všechny mé potřeby. Jsem jejím věčným hostem.

- Slovní spojení *de chez vous* mohlo být v tomto případě velice lehce modifikováno a koncetrováno do jednoho slova: *Vámi*. S podobnými příklady jako je tento se shledáváme velice často, zvláště při překladu z francouzského jazyka, jelikož Francouzi obecně používají ve větách obvykle více slov než

Češi pro označení jedné a té samé skutečnosti. Čeština je tedy velice bohatým jazykem, který na poli vyjadřovacích prostředků disponuje širokými možnostmi, a tak pro něj většinou není zapotřebí víceslovných spojení tak jako právě ve francouzštině. Šíře slovní zásoby a morfologických informací obsažených v jednom slově v českém jazyce jsou během překladu velikým pomocníkem, který využíváme především při koncentracích.

À partir de maintenant, tu vas t'occuper de ma carrière!

Od nynějška se budeš starat o moji kariéru!

- Tato věta je dalším ukázkovým příkladem koncentrace, jelikož v českém překladu se nachází koncentrovaná slova. Čtyři francouzská slova: *à partir de maintenant* mají svůj ekvivalent ve dvou adekvátních českých slovech: *od nynějška*. Tak jako v dalších podobných případech v této kapitole nacházíme i zde ilustrativní příklad koncentrace.

Le soir même, je fis la connaissance de Bertrand Barnier empêtré dans ses valises, halant et gesticulant.

Ten večer jsem poznal Bartranda Barniera zamotaného do svých kufrů, které vlekl a při tom gestikuloval.

- Tato věta je dalším jasným a typickým příkladem koncentrace při překladu z francouzštiny do češtiny. Slovní spojení *faire la connaissance* je přeloženo jediným slovem, českým slovesem, *poznat*. V této větě je tedy také často používané francouzské slovní spojení slovesa se substantivem.

Diluce

Tento překladatelský postup tvoří přesný protiklad postupu předešlého – koncentrace. Diluce je tedy rozšířením originální promluvy. Při překladatelské činnosti z francouzštiny je možné zaznamenat potřebu použití repeticity některých

slov nebo použití delšího výroku nežli byl ten původní. Tato reprodukce má pak za úkol popsat situaci vyjádřenou v originálním textu co nejpřesněji pro cílového čtenáře. Důvodem využití diluce je hlavně srozumitelnost a jasnost translátu.

Mes parents sont nés la même année, en 1914, au début de la Grande Guerre.

Moji rodiče se narodili ve stejném roce, v roce 1914, na počátku první světové války.

- Repetice, která zde byla v české větě použita, byla ze stylistického hlediska vhodná. Ale je třeba říci, že nebyla nezbytná. Reprodukce původní věty, která využije diluci, je pro českého čtenáře pochopitelnější, přestože je možné tvrdit, že její přítomnost není nutná. Diluce v tomto případě vytváří dojem, že informace obsažená v textu není přerušována a bez obstrukcí se táhne celou větou.

V kontextu se překladatel samozřejmě také přesvědčuje o tom, že českým ekvivalentem pro *la Grande Guerre* je *první světová válka*.

Considéré à tort comme tuberculeux, Louis de Funès fut reformé définitivement en 1937.

Omylem považován za tuberkulozního byl Louis de Funès definitivně zproštěn vojenské služby v roce 1937.

- Tato věta je jasným a velmi dobrým příkladem diluce. Francouzi používají sloveso *reformer* pro vyjádření významu dohromady celkem tří českých slov, která jsou jeho ekvivalentem, je to: *zprostit vojenské služby*. Ve francouzštině bylo použito pasivum zmíněného slovesa a bylo jednoduše přeloženo pomocí diluce do češtiny (také do trpného rodu).

Celui que Jeanne a choisi ne peut être que parfait!

Ten, koho si Jeanne vybrala, musí být jedině perfektní!

- Další možností jak první větu přeložit by mohlo být: *Ten, koho si Jeanne vybrala, nemůže být než perfektní!* nebo: *nemůže být jiný než perfektní*. Tyto modifikace francouzské věty by byly pro české publikum také srozumitelné. Je pravděpodobné, že by čeští mluvčí nepoužili první z nabízených alternativ.

V tomto případě by byl intuitivní výběr českého autora nebo mluvčího překlad pomocí diluce. Negativní konstrukce ve francouzštině by byla reprodukována do pozitivní podoby v češtině, což, jak již bylo řečeno, není přímo nutné.

M. Simon était notre voisin du dessous.

Pan Simon byl náš soused z nižšího podlaží.

- Explikativní funkci nese český výraz ve třech slovech, hlavně v tom třetím slově *podlaží*, které definuje celé toto spojení. Bez slova *podlaží* by pravděpodobně čtenáři rozuměli, například větě: *Pan Simon byl soused pod námi.*, ovšem diluce byla v tomto případě zvolena, jelikož je literárnější a čtivější volbou.

Quant à Marie-Antoinette, elle n'était qu'une malheureuse reine un peu légère.

Pokud jde o Marii-Antoinettu, nebyla nic jiného než nešťastná královna, trochu lehkomyšlná.

- Tento příklad je značně podobný již analyzované větě: *Celui que Jeanne a choisi ne peut être que parfait!*. Tato předešlá věta byla modifikována z důvodu lepší srozumitelnosti a jednoduchosti pro čtenáře, přestože mohla být snadno přeložena bez použití diluce. Aktuální propozice je stejný případ. Mohla by existovat beze slov: *nic jiného*, ale jednalo by spíše o zastaralejší a velmi literární verzi. V podobném díle, jako je biografie použitá k této analýze, nejspíše není místo pro podobná vyjádření.

Certains films éloignaient parfois mes parents plusieurs semaines.

Některé filmy mi vzdálily rodiče mnohdy na několik týdnů.

- V tomto úryvku je text rozšířen o české zájmeno *mi*, které zastává význam promluvy produkované autorem díla. Personifikace je v originálu často zahrnuta a je jistě zajímavým elementem, který ve čtenáři provokuje a budí pozornost.

Je možné konstatovat, že dalším použitelným překladem by byla věta: *Kvůli některým filmům se moji rodiče na několik týdnů mnohdy vzdálili.*

Obohacování

Tento překladatelský postup se podobá diluci, ovšem s tím rozdílem, že tento nepracuje pouze s rozšiřováním formy promluvy, nýbrž v sobě zahrnuje také obohacení významu a obsahu fráze. Dá se tedy říci, že obsah původního textu je překladem obohacen. V některých případech je možné zasahovat do gramatických slov, která nenesou lexikální význam (důležitý obsah textu) a nahrazovat je slovy, která takový význam nesou. Ve většině případů je takový zásah v překladu nevyhnutelnou modifikací originálu. Přestože se setkáváme s tímto postupem v překladu z češtiny do francouzštiny, mohli bychom stejně tak jmenovat řadu jeho prokazatelných výskytů i v překladu opačným směrem.

Puis, mon grand-père s'embarqua pour Venezuela, dans l'espoir de faire prospérer son affaire.

Poté se můj dědeček nalodil směrem na Venezuelu v naději, že pak jeho obchod bude vzkvétat.

- Tato věta dokonale reprezentuje postup obohacováním. V první části této propozice se nachází předložka *pour*, jejíž překlad by měl být významově v překladu obohacen. Tímto obohacením vzniká v češtině slovo *směrem*, které dobře doplňuje kombinaci použitých slov.

Ce fut un coup rude pour mon père: ce frère était son compagnon de jeu.

To byla pro mého otce drsná rána: tento bratr byl jeho společník při hrách.

- Tato věta je zajímavým příkladem, jelikož je zde obohacení prezentováno změnou mezi jednotným a množným číslem. Autor překladu se rozhodl využít množného čísla, přestože jednotné číslo by mohlo být také použito. V tom případě by pak překlad zněl: *při hře* nebo *ve hře*. Tyto návrhy však

použity nebyly, protože mají mírně zastaralý nádech. Přítomná věta měla potřebu použít spíše familiárnější termín.

Bel homme d'une quarantaine d'années, il était vêtu de stricts costumes croisés bleu marine, et soulevait respectueusement son feutre gris clair pour saluer sa mère.

Pohledný muž, asi tak čtyřicátník, oblečený do strohých obleků s proužky barvy námořnické modři, nadzvedával uctivě svůj světle šedý plstěný klobouk, aby tak pozdravil mou maminku.

- Použitý překlad - *s proužky barvy námořnické modři* je typickým příkladem tzv. obohacení. Ve srovnání s originální podobou: *croisés bleu marine* je možné si povšimnout, že jedno slovo zde chybí, jelikož není nutné ho ve francouzštině použít. Francouzská verze je sice finální, ale česká verze pro to, aby byla zcela kompletní, musela využít ještě jednoho slova navíc. Toto slovo, *barvy*, podává doklad o přesném významu slov, která ho obklopují.

Sa scolarité ne lui avait pas laissé un souvenir impérissable; à moi non plus, d'ailleurs.

Léta ve školních lavicích v něm nezanechala nehynoucí vzpomínky; ve mně také ne, mimochodem.

- Poněkud literární obohacení textu, ale stále právoplatné obohacení bylo použito v této větě. Část původního textu: *sa scolarité* je rozšířena a po lexikologické stránce je také mírně modifikována. Konečná verze překladu ovšem plně pokrývá potřebu čtenáře pro pochopení kontextu věty, jelikož obsahuje adekvátní termíny k vyjádření náležitého významu.

À la même époque, Elvire Popesco, directrice du Théâtre de Paris, voulut engager ce Louis de Funès, dont le microcosme ambiant commençait à beaucoup parler.

Ve stejném období se ředitelka Pařížského divadla, Elvíra Popesco, rozhodla, že dá angažmá tomu Louisi de Funès, o kterém celý okolní mikrosvět začínal hodně mluvit.

- Tato poslední věta může být zařazena také do kategorie vět, ve kterých je vytvořena vedlejší věta a dále stejně tak do skupiny příkladů transformace. Nicméně je třeba říci, že toto souvětí náleží i do překladatelského postupu obohacování. Během překladu by bylo možné namísto spojení *dát angažmá* použít sloveso *angažovat*, které je českým synonymem francouzského slovesa, ale nakonec byla zapojena dvě slova, která jsou stejně dobře ekvivalenty původního francouzského slovesa.

Oproštění

Také oproštění, čili částečné a záměrné zbavení smyslu, patří do metod, které využívá překladatel. Tento postup je opakem obohacování, což již samo naznačuje, že se tedy jedná o zúžení významu. Stejně jako ostatní překladatelské postupy je i oproštění často používána při překladech z francouzštiny do češtiny. Je třeba zmínit, že tato metoda čtenáři nabízí kratší věty, které jsou často čitelnější a jasnější než ty dlouhé.

Il l'amait bien, M. Simon.

Pana Simona měl rád.

- Tento příklad je založen na repetici předmětu francouzské věty (*le a M. Simon*). Ke stejné situaci ovšem nedojde v českém překladu, ve kterém není třeba toto zopakování použít. Zvážíme-li tuto problematiku, mohli bychom dospět k závěru, že v tomto ohledu je čeština jednodušší. Věta by mohla být také přeložena následovně: *Měl ho rád, pana Simona.*, což je v českém jazyce zbytečné a ne příliš užívané. Stejně tak bylo od významu lehce oproštěno slovní spojení *aimer bien*, které se v překladu nedočkalo nijakého intenzifikujícího prvku (jako by tomu bylo například ve spojení: *měl moc rád*).

En 1952, nous avons quitté la rue de Miromesnil, où nous longions au rez-de-chaussée, pour un petit appartement rue de Maubeuge.

V roce 1952 jsme se odstěhovali z ulice Miromesnil, kde jsme bydleli v přízemí, do malého bytu v ulici Maubeuge.

- Tato příkladová věta je také vhodnou ukázkou překladu, který nepatří mezi ty doslovné. Spojka *pour* má ve většině případů český ekvivalent *pro*, ten ale v tomto případě ve spojení se slovesem není dostačující. Bylo zde tedy potřeba vyhledat sloveso, které by neslo celý význam originálního spojení *quitter qqch pour qqch*, což splňovalo spojení *odstěhovat se z do*.

Lexikální modulace

Tento typ modulace je v překladatelství často praktikován, přestože je diskutabilní, zdali se při překladu jedná právě o vhodné řešení. Použitím tohoto postupu je možné změnit význam slova, ale zároveň je tím také možné modifikovat význam celé věty. V některých případech je lepším řešením změnit původně použité slovo, přestože známe přesnou, doslovnou verzi tohoto slova v cílovém jazyce. Lexikální modulace je spojena se sociolingvistikou podobně jako ostatní překladatelské postupy, které jsme již zmínili.

Dès leur rencontre, la jeune fille ne fut pas insensible au charme de ce bel avocat andalou, mais ses parents ne l'entendirent pas de cette oreille, nourrissant pour elle d'autres ambitions.

Od jejich setkání dívka nebyla chladná vůči šarmu tohoto hezkého andaluzského advokáta, ale její rodiče tomu nepřáli a představovali si pro ni jinou budoucnost.

- V této české ukázce jsou dvě slova pozůstatkem použité lexikální modulace. V originální verzi se jednalo o přídavné jméno *insensible*, které bylo přeloženo českým ekvivalentem *chladná*. Definice slova *insensible* podle slovníku *Le Petit Larousse* je následující: "Kdo není citlivý k jistým emocím,

přístupný sentimentu.²⁶ V češtině existuje jasný a přesný překlad tohoto slova - *necitelná*, nicméně v našem příkladu byla použita jeho poetičtější varianta (*chladná*). Předmět poslední části souvětí: *ambitions* byl také převeden do češtiny pomocí jisté transformace. V některých chvílích může lexikální modulace přijít překladateli na mysl bez racionálních důvodů, a tedy zcela subjektivně.

En 1930, il écrivit une longue lettre à sa mère, partie au Venezuela chercher son mari qui s'était lancé dans la fabrication d'émeraudes artificielles.

V roce 1930 napsal dlouhý dopis své mamince, která odjela do Venezuely hledat svého muže, jenž se věnoval výrobě umělých smaragdů.

- V případě této věty je lexikální modulace použita jedině kvůli harmonii českého slovesa *věnovat se*. Striktní překlad francouzského slovesa by byl: *vrhnout se*, což je vlastně synonymum slovesa nakonec použitého pro překlad.

Nous lui rendions visite tous les dimanches.

Navštěvovali jsme ji každou neděli.

- Lexikální modulace se v tomto případě skrývá v množném čísle podstatného jména *les dimanches*, které bylo změněno v české jednotné číslo. V češtině prakticky nepoužíváme doslovný překlad tohoto spojení: *tous les dimanches*, které by bylo: *všechny neděle*. Současná varianta je v češtině jednoduše *každou neděli*, která se tak stává dobrým příkladem lexikální modulace.

Il y a toujours eu un piano chez nous, mais il ne voulait presque plus en jouer.

Vždy jsme měli piáno, ale otec na něj už téměř nechtěl hrát.

- Část věty: *il y a toujours eu un piano chez nous* mohla být také přeložena jako: *vždy u nás bylo piáno*, ale autor překladu se rozhodl pro druhou možnost: *vždy jsme měli piáno* bez specifického důvodu. I když je pravda,

²⁶ Merlet, P. et le collectif. Le Petit Larousse illustré 2005. Paris: Larousse, 2004. ISBN 2-03-530205-6. Str. 584. Překlad vlastní.

že první možná varianta nenaznačuje tak intenzivně prvek vlastnictví nebo touhy piáno doma mít jako druhá možnost.

Zájmeno *il* v tomto kontextu zastupuje otce, a tak bylo tedy také tak přeloženo.

Il m'expliqua que ce pauvre roi avait comme lui la passion du jardinage, et que c'était un brave homme, roi malgré lui.

Vysvětlil mi, že tento ubohý král měl, stejně jako tatínek, vášeň pro zahradničení a že to byl udatný muž, a byl králem proti své vůli.

- Zde se dá říci, že je lexikální modulace spojena s kolokacemi, které jsou vždy unikátní a typické pro každý jazyk (*roi malgré lui*).

Je regardais tous les jours la porte d'entrée, en imaginant les voir revenir par surprise, victimes d'un heureux impondérable.

Díval jsem se na vchodové dveře každý den a představoval jsem si, že vidím, jak se rodiče neuvěřitelně šťastni náhle vracejí.

- Tato věta je pro překladatele mírně nesnadná. Pro její lepší pochopení je třeba, aby ji autor četl jako větu velmi poetickou, a to hlavně díky její poslední části: *victimes d'un heureux impondérable*. Toto slovní spojení bylo tedy nahrazeno v souladu s lexikální modulací. Byl k němu přidán podmět *rodiče*, který byl předtím v obou verzích nevyjádřený. Pro lepší porozumění v daném kontextu je rozhodně pozitivní volba podmět zopakovat. Nicméně je možná minimálně jedna další varianta překladu této komplikovanější věty, například: *Díval jsem se na vchodové dveře každý den a představoval jsem si, že je vidím náhle se vracet neuvěřitelně šťastné*.

Ce canard répondait au nom de Bidule.

Tato kachna slyšela na jméno Bidule.

- Sloveso bylo v této větě přeformulováno pomocí lexikální modulace, jelikož slovo *répondre à* je možné v tomto kontextu přeložit jako *slyšet na*. Přestože by doslovný překlad byl: *odpovídat*. Je viditelné, že překládat tato slova

doslovně by opravdu nebylo zcela ekvivalentní. V této větě se mluví o kachně, a to je tedy důvodem k použití českého slovesa *slyšet na*.

Mais il ne tardait pas à s'en faire de nouveau si nous souffrions d'un mauvais rhume ou d'un mal de tête.

Ale neváhal je s námi trávit, ať jsme trpěli rýmou nebo bolestí hlavy.

- Když uvážíme kontext této věty, pak je evidentní, že byla použita lexikální modulace. Spojení: *se faire de nouveau* je tedy přeloženo jako *trávit*. Tato modifikace je reprezentativním příkladem lexikální modulace.

Carlos a fui l'Espagne dix ans plus tôt, après avoir enlevé ma grand-mère Leonor Soto de Galarza, dont il s'est épris à Madrid.

Carlos opustil Španělsko o deset let dříve, poté co si získal mou babičku Leonor Soto de Galarza, do níž se v Madridu zamiloval.

- Sloveso, které je použito v českém překladu, koresponduje s českou mentalitou. Navíc má toto slovo v kontextu přeci jen romantičtější význam.

Syntaktická modulace

Tento překladatelský postup může způsobit nejistotu, jelikož je možné jej nechtěně zaměnit s dalšími postupy, například se syntaktickou transpozicí a s transformací. Syntaktická modulace je používána v případech, ve kterých by byl gramaticky zcela správný překlad pro čtenáře neadekvátní a špatně pochopitelný. Sémantická stránka jazyka, do kterého je překládáno, je při překladatelské činnosti ta nejdůležitější.

Le jour de l'Armistice de 1918, tandis que toutes les cloches de Courbevoie sonnent la victoire, le petit Louis de Funès, insouciant, sème quelques radis dans le jardinet du pavillon familial.

V den příměří roku 1918, zatímco všechny zvony v Courbevoie zvoní na počest vítězství, malý bezstarostný Louis de Funès vysévá ředkvičky v zahrádce rodinného domku.

- Tato věta náleží mezi příklady syntaktické modulace. Transformace v průběhu překladu nebyla v tomto případě nutná, ovšem informace, která je obsažena v přeložené větě, je s použitím syntaktické modulace jasnější a přirozenější.

Mon père se retrouva interne dans un collège sinistre à Coulommiers.

Můj otec se stal chovancem jedné ponuré střední školy v Coulommiers.

- Neexistuje žádný věrohodný a adekvátní překlad, exaktní nebo jasný, kterým by bylo možné do češtiny přeložit slova: *se retrouva interne*. V tomto případě byla tedy přeložena jako *stát se chovancem*. Tato modifikace je pravděpodobně ta nej přijatelnější ze všech možných variant.

Ma grand-mère s'exprimait en très bon français, malgré un fort accent castillan, qui ne manquait ni de charme ni de distinction.

Moje babička se vyjadřovala velmi dobrou francouzštinou, i přes silný kastilský akcent, který nepostrádal ani kouzlo ani jemnost.

- V této ukázkové větě nebylo opravdu možné použít jinou alternativu překladu než tu, která je zde představena. Můžeme říci, že překlad slovo od slova: *Moje babička se vyjadřovala ve velmi dobré francouzštině*. by byl iracionální a v daném kontextu méně srozumitelný nežli ten, který byl nakonec použit.

Il y parvint définitivement dans les années 1960.

Úplně toho dosáhl až v šedesátých letech.

- Syntaktická modulace je v této větě poznamenána hlavně slovosledem. Další komplikací je zde také slovo *až*, které nekoresponduje s francouzským originálem. Přes tyto překážky je finální překlad postačující a jasný.

La route était longue pour nous rendre de Paris à Nantes, où nous passions souvent une partie de nos vacances.

Na to, abychom se dopravili z Paříže do Nantes, kde jsme trávili často část našich prázdnin, byla cesta dlouhá.

- Během četby tohoto souvětí je evidentní, že francouzský originál byl přeložen pomocí syntaktické modulace, jelikož se stavba téměř celé věty změnila. Spojka *pour* byla modifikována do výrazu: *na to, abychom*, jež byl přemístěn na začátek českého souvětí. Je zřejmé, že hlavní věta byla rozdělena do dvou částí, které jsou od sebe díky použití syntaktické modulace odděleny.

J'approchais alors de l'âge de raison, et mes souvenirs se sont suffisamment ancrés pour rester vivaces malgré les années.

Blížil jsem se věku, kdy člověk dostává rozum a vzpomínky se mi tak vryly do paměti, že zůstaly živé navzdory času.

- Struktura této věty se změnila pomocí použití syntaktické modulace. Bylo také vynecháno přivlastňovací zájmeno *mes*, které v českém překladu nemusí nutně být, jelikož informace, kterou celá věta nese je i tak srozumitelná.

Transformace – synonymie

Synonymie sice tvoří součást výčtu překladatelských postupů, nicméně není používána jen při překladech. Tento typ transformace je totiž synonymickou formulací, která je schopna nahradit původní výrazy těmi synonymními ve většině překladatelských a jiných prací. Synonymní změny v rámci jednoho jazyka mohou být stejně dobře uplatnitelné.²⁷ Překladatel a stejně tak člen určitého společenství – české společnosti, by si měl stále klást otázku, zdali je cílový text přijatelný pro

²⁷ Tionová, A. a kolektiv. Francouzština pro pokročilé. Praha: Leda, 2000. Str. 456. ISBN 80-85927-80-2.

českého čtenáře. Pokud neexistuje doslovný překlad, který by byl srozumitelný, pak je třeba hledat synonymní výrazy, které by bylo možno použít. Tato transformace slov a vět je tedy produktivním a využívaným překladatelským postupem.

Louis de Funès était un homme aussi drôle dans la vie qu'à l'écran, sans toutefois utiliser les mêmes armes, car il exerçait avant tout un vrai métier, qu'il a peaufiné tout au long de sa carrière.

Louis de Funès byl stejně legrační člověk i v životě za oponou, nicméně nepoužíval stejné zbraně, neboť provozoval především opravdovou profesi, kterou zdokonaloval po celou dobu své kariéry.

- V této ukázce bylo použito odlišných slov pro vyjádření té samé skutečnosti. Výraz *sans toutefois utiliser* byl modifikován pomocí transformace infinitivu. Tento infinitiv je přeložen pomocí minulého času slovesa, a navíc byl obrácen do negativní formy. Tímto bylo docíleno synonymické české konstrukce.

Ils avaient sillonné ensemble une partie de la France à vélo.

Zbrázdili spolu na kole kus Francie.

- V tomto případě došlo k transformaci a také k synonymickému vyjádření. Celá originální věta byla v češtině modifikována. Slovosled byl změněn a slovo *vélo* bylo v překladu viditelně přesunuto před větný předmět.

C'est une jeune femme agréable et souriante qui leur ouvrit la porte.

Přívětivá a usměvavá žena jim otevřela dveře.

- Aby byla lépe srozumitelná, musela se celá tato konstrukce modifikovat. Také aby nepůsobila příliš kostrbatě a byla lehce k přečtení a pochopení.

Jamais ils ne seraient restés mariés s'ils n'avaient pas eu la même façon de voir les choses.

Nikdy by nezůstali svoji, kdyby neměli na věci stejný názor.

- Tato francouzská věta byla přetvořena do lépe uchopitelné věty v češtině. Nacházíme zde také navíc příklad transformace, která nebyla pro překlad přímo nezbytná.

Nous sommes restés deux ans rue de Rome, jusqu'au bac de mon frère en 1962.

V ulici de Rome jsme zůstali dva roky až do doby, kdy můj bratr maturoval v roce 1962.

- Toto souvětí je při překladu vždy třeba nějakým způsobem transformovat, neboť se v něm nachází věta: *nous sommes restés deux ans rue de Rome*. Toto spojení slov není možné přeložit do češtiny bez použití předložky *v*.

Bezpříznakový překlad

Během překladatelské práce se může kdykoli přihodit, že není potřeba používat nijaké překladatelské postupy. Jak již bylo patrné z předešlých řádek, některé z předložených ukázkových vět měly druhou možnost svého překladu, která nevyužívala žádného překladatelského postupu. V některých případech je možné využít navíc tuto možnost, kterou je bezpříznakový překlad, který se vztahuje k výrokům přeloženým slovo od slova, což je samozřejmě také jeden z regulérních překladatelských postupů. Tento překlad je tedy potom zcela přesný, a to naznačuje, že propojení daných dvou jazyků a stejně tak francouzské a české mentality je reálné. Díky tomu je totiž možné nevyužívat žádný z transformačních překladatelských postupů. Pro ilustraci uvedme ještě několik příkladů, ve kterých není nutné využít ani jedné transformace mezi francouzským a českým jazykem.

Tyto příklady jsou bez následného komentáře:

Elle n'était ni banale, ni triste.

Nebyl ani všední ani smutný. (život)

Puis, ils déménagèrent dans la commune de Bécon-les-Bruyères, où mon père passa sa jeunesse.

Pak se odstěhovali do obce Bécon-les-Bruyères, kde můj otec strávil dětství.

Dans sa jeunesse, mon père fumait deux paquets de cigarettes par jour.

V mládí můj otec kouřil dvě krabičky cigaret denně.

J'avais trois ans, Patrick huit, mes parents trente-huit.

Byly mi tři roky, Patrikovi osm, mým rodičům třicet osm.

Pour son anniversaire, je lui offrais régulièrement le dernier album d'Oscar Peterson ou d'Erroll Garner, ses pianistes préférés.

K narozeninám jsem mu pravidelně dával poslední album Oskara Petersona nebo Errolla Garnera, jeho oblíbených pianistů.

Je me demande s'il ne les enjolivait pas un peu dans ses interview, car à la maison, il n'en parlait jamais.

Ptám se sám sebe, jestli je ve svých rozhovorech nepřikrášloval, jelikož doma o nich nikdy nemluvil. (historky)

Il a même peint des paysages un peu naïfs qui avaient du charme.

Dokonce namaloval krajinky, lehce naivní, které měly kouzlo.

Quand nous étions gamins, mon père avait placé un tableau noir dans notre chambre, raconte Patrick.

Když jsme byli chlapci, můj tatínek umístil do našeho pokoje tabuli, vypráví Patrick.

Ils me manquaient.

Chyběli mi. (rodiče)

La production nous avait réservé deux chambres au village de Sémur-en-Auxois.

Produkce nám zamluvila dva pokoje ve vesnici Sémur-en-Auxois.

Patrick et moi longions dans la plus petite.

Patrick a já jsme bydleli v tom nejmenším. (pokoji)

Dans la rue, il me suivait comme un toutou.

V ulici za mnou chodila jako pejsek.

(Rod podmětu české věty je ženský, jelikož mluvíme o kachně, která byla v kontextu již zmíněna.)

Il était devenu l'attraction du village.

Stala se atrakcí vesnice.

(Rod podmětu české věty je ženský, jelikož mluvíme o kachně, která byla v kontextu již zmíněna.)

Seuls les moments partagés avec nous lui rendaient quelques heures de sérénité.

Jen ty chvíle strávené s námi mu poskytovaly několik hodin vyrovnanosti.

Věty s několika možnostmi překladu

V některých odstavcích jsme se již zmiňovali o širokých možnostech modifikací nejrůznějších vět. Je přitom důležité, že každá osoba interpretuje realitu jinými slovy. V tomto případě to byla autorka práce, která vytvořila několik různých interpretací originálních vět. Tyto věty pocházejí z předchozí analýzy různých druhů překladatelských postupů, které již byly prezentovány. Věty, které přicházejí na řadu v této části, jsou bezpříznakovým překladem, který je zde představen vždy na jako třetí varianta. Je možné říci, že byly přeloženy slovo od slova, což není nesprávný postup. Je ale pravda, že tak nemáme veliký prostor pro literární kreativitu. Co je ale důležitější, je fakt, že fráze jsou stále srozumitelné, překlad je tedy velmi přesný a to naznačuje jistou spojitost mezi původním a cílovým jazykem a francouzskou a českou mentalitou. Díky tomu totiž nebylo nutné použít žádný překladatelský postup.

Ke každé větě byly vytvořeny dva možné překlady. Druhá varianta přítomného překladu je překlad bezpříznakový.

Mais l'avenir lui faisait peur.

Ale měl strach z toho, co přijde.

Budoucnost mu naháněla strach.

Ad. strana 26.

J'écoutais les sons mats et amplifiés provenant de la scène.

Poslouchal jsem matné a sílící zvuky, které pocházely ze scény.

Poslouchal jsem matné a sílící zvuky přicházející ze scény.

Ad. strana 28.

Ses courriers s'espacèrent progressivement.

Jeho dopisy řídly.

Jeho dopisy postupně řídly.

Ad. strana 29.

M. Simon était notre voisin du dessous.

Pan Simon byl náš soused z nižšího podlaží.

Pan Simon byl náš soused zespodu.

Ad. strana 33.

En 1930, il écrivit une longue lettre à sa mère, partie au Venezuela chercher son mari qui s'était lancé dans la fabrication d'émeraudes artificielles.

V roce 1930 napsal dlouhý dopis své mamince, která odjela do Venezuely hledat svého muže, jenž se věnoval výrobě umělých smaragdů.

V roce 1930 napsal dlouhý dopis své mamince, která odjela do Venezuely hledat svého muže, jenž se vrhl na výrobu umělých smaragdů.

Ad. strana 34.

Nous sommes restés deux ans rue de Rome, jusqu'au bac de mon frère en 1962.

V ulici de Rome jsme zůstali dva roky až do doby, kdy můj bratr maturoval v roce 1962.

Zůstali jsem dva roky v ulici de Rome, až do doby maturity mého bratra v roce 1962.

Ad. strana 44.

Gramaticko-překladová metoda

Ze všech známých metod, které kdy byly po celém světě využívány pro výuku cizích jazyků, je gramaticko-překladová metoda tou, která byla (a někde stále ještě je) používána nejdéle. V případě ostatních metod se zdá, že nevydržela žádná z nich velmi dlouho. Ovšem je také nutno říci, že různí učitelé jazyků mají různé metody, a tak dnes existuje zřejmě tolik metod, kolik existuje jazykových učitelů. Před zrodem moderní gramaticko-překladové metody byla situace obdobná, avšak didaktikové se rozhodli přistoupit k určité kodifikaci metod a tak vznikla gramaticko-překladová metoda, známá tehdy jako Pruská metoda.²⁸ Základní principy, se kterými pracuje, spadají ovšem do doby dávno minulé, daleko před samotné 19. století, kdy se zrodila její první globálně uznaná podoba. Bylo to právě četbou manuskriptů v latině nebo řečtině, jak se vyučovaly cizí jazyky již od Starověku. Nejen v Evropě, ale také například v Asii se tehdejší Indové seznamovali se svým původním jazykem - sanskrtem právě díky psaným textům, které četli a překládali. Dokonce samotné slovo *jazyk* bylo v minulosti spojováno právě s těmito klasickými jazyky (latinou a řečtinou), a ne tak s těmi běžnými jazyky.²⁹ Výuka těchto klasických jazyků patřila k základu vzdělání. Písemným materiálem pro každou hodinu byl vždy text z klasického díla některého z klasických spisovatelů, o které se metoda během své historie vždy opírala.

Podoba metod ve vzdělávání v různých epochách samozřejmě věrně odrážela potřeby a cíle studentů, což znamená, že pokud vyučovací technikou byla četba a překlad textu, pak žáky připravovala k tomu, aby byli schopni takové texty číst nebo psát. Ve své době se tudíž jednalo o jedinou logicky vyplývající variantu stylu výuky cizích jazyků. Navíc toto vzdělání nebylo určeno k ústní komunikaci, jako je tomu dnes. Jazyky byly tedy vyučovány stejně jako matematika tak, aby vchovaly intelektuálního jedince schopného psát, číst nebo překládat odborné texty, ale kterému nebyl prakticky nikdy nabídnut spontánní komunikační aspekt jazyka. Realita je taková, že střípky této metody jsou používány v různých podobách a

²⁸ Saraswati. *English Language Teaching: Principles and Practice*. Chennai: Orient Longman Private Limited, 2005. ISBN 81-250-2655-X. Str. 65. Překlad vlastní.

²⁹ Mukalel, J. *Approaches to English Language Teaching*. New Delhi: Discovery Publishing House, 2007. ISBN 81-7141-400-1. Str. 46. Překlad vlastní.

v různých státech celého světa stále. Její metodika se v minulosti opírala výlučně o klasickou frontální výuku gramatiky a o překlad z nebo do cizího jazyka. Ovšem zde je nutné také podotknout, že vzhledem k tomu, že se jedná o metodu zaměřující se na čtení a psaní, tak při výuce právě těchto dvou schopností je velmi praktická a je zcela na místě. Je možné, že kdyby telekomunikační technologie a zahraniční cestování během moderní historie nezaznamenaly takový rozmach, tak by nejspíše účelem výuky cizích jazyků stále byla písemná kompetence a porozumění textu, a právě gramaticko-překladová metoda by se pravděpodobně stále uplatňovala k její realizaci.

Pokud se zaměříme na konkrétní původ této metody, zjistíme, že ten není zcela znám, avšak existuje několik různých teorií, které vysvětlují, proč vznikla. I přesto, že její vývoj byl nejspíše naprosto přirozený, tak je z její filosofie patrné, o jaké lingvistické principy se ve svém vývoji opírala. Jazyk byl především respektován ve své psané formě a pro studia mluveného jazyka zde nebylo místo. Tato psaná podoba jazyka byla prostředkem pro záznam extra-textuálních skutečností. Další teorie se odvíjí od poznatku, že lidé věřili v jakousi univerzální gramatiku, tedy v to, že každý jazyk disponuje stejnou základní strukturou a pravidly. Tato fakta bylo možné zkoumat právě pomocí dané metody, a osvojit si tak univerzálně aplikovatelnou gramatiku. Zásadní význam má teorie o vzniku této metody, která se opírá o poznatek, že srovnání mateřského a druhého jazyka je možné právě při překladu, a u žáka je tedy předpokládáno, že právě tímto způsobem dosáhne pochopení gramatických struktur v cizím jazyce. Samotná gramatická pravidla jsou tedy vyučována pomocí kontrastivní metody.³⁰

V tomto typu výukové metody měl překlad své místo již od počátečních stádií vyučování druhého jazyka. A je třeba říci, že zde překlad nefiguroval coby pouhá pomůcka k výuce, nýbrž právě na něm bylo celé učení vystavěno, a tak se objevoval ve všech fázích výuky. Přestože je pravda, že studenti, kteří byli vyučováni gramaticko-překladovou metodou, mají většinou vynikající psaný projev a gramatiku v druhém jazyce, tak na druhou stranu jejich mluvený projev a jeho zakořenění v mysli žáků bylo nedostatečné, i když je známo, že je pro správné pochopení a používání cizího jazyka právě ústní projev nezbytný. Vyučovány jsou dnes

³⁰ Mukalel, J. *Approaches to English Language Teaching*. New Delhi: Discovery Publishing House, 2007. ISBN 81-7141-400-1. Str. 45. Překlad vlastní.

především žijící jazyky, a jako takové je nutné je prezentovat coby mluvené, a ne pouze jako písemný systém. Tato učební metoda rozhodně nevyžaduje od učitele takové nasazení jako jiné metody, jelikož při gramaticko-překladové výuce je od něj vyžadováno minimální tvůrčí nebo inventivní úsilí. Zdrojem takového úsilí mají být totiž v tomto případě studenti, od kterých si to tato metoda přímo žádá. Pro studenty je to nejen invence, ale velice silně je od nich vyžadováno zapojení paměti a s ním spojené strojové memorování slov nebo vět.³¹ Avšak zde je nutné zmínit, že tento přístup rozhodně důvěrně nenapodobuje přirozené učení jazyka, při kterém se každé dítě učí v průběhu času pomocí náslechu, imitace a procvičování. V komparaci s tímto vývojem a také s modernějšími metodami výuky je třeba gramaticko-překladové metodě vytknout nedostatek systematičnosti, co se týče osvojování slovní zásoby cizího jazyka. Při správném a přirozeném přístupu k vyučování se totiž žáci setkávají s novými slovíčky postupně, a to podle četnosti jejich používání a podle jejich obecnosti/konkrétnosti. To znamená, že nejprve se naučí slova obecnější a ta častěji používaná a až poté přechází ke slovům konkrétnějším a méně často používaným. Takovým přirozeným vývojem by bylo například: *zvíře – pes – štěně*, kde se žák nejprve seznámí s hyperonymem obou následujících konkrétnějších slov ze stejného sémantického pole, a až po zvládnutí slova *zvíře* se učí slovo *pes* a až po něm přichází na řadu slovo *štěně*, jehož význam je evidentně značně restriktivní v porovnání s prvním naučeným slovem. Na tomto principu osvojování slovní zásoby pracují moderní vyučovací metody. S tímto postupem se ale bohužel v gramaticko-překladové metodě nedá zcela počítat, jelikož je v jejím případě vše závislé na ukázkových (překladových) textech a cvičeních, ve kterých se žáci setkávají s nejrůznějšími slovy z různých sémantických polí, i s těmi méně všedními výrazy anebo s těmi velmi konkrétními. Vše je uzpůsobeno výchozímu textu a podle něj se vyučovaná slovní zásoba také odvíjí.

Jaké techniky a postupy byly uplatňovány v běžné hodině gramaticko-překladové metody? Přestože nejsilnějšími komponentami výuky bylo psaní a četba, je třeba říci, že četba se rozhodně netěšila veliké pozornosti a nebyla trénována nijak důsledně ani systematicky, jednalo se spíše jen o doplněk práce s textem – překladem a nikoli o rozvíjení čtenářské kompetence. Kromě samotného překládání byly dále do

³¹ Mukalel, J. *Approaches to English Language Teaching*. New Delhi: Discovery Publishing House, 2007. ISBN 81-7141-400-1. Str. 55. Překlad vlastní.

vyučování zařazeny také nejrůznější lingvistické rozbory jako například: syntaktická analýza, písemné otázky a odpovědi k textu nebo diktát. Učitel postupoval během své hodiny od zadání tématu a vysvětlení úkolu k překladu, přes výše zmíněné lingvistické analýzy, k přeložení nových (neznámých slov) a nakonec k otázkám a odpovědím k textu. Co se týče poslechových cvičení, tak světlým okamžikem, který sloužil k prohlubování právě poslechové kompetence vyučovaného jazyka, byla chvíle určená pro diktát, který je schopen zprostředkovat studentům alespoň nějakou možnost odposlouchat jazyk, se kterým se většinu času setkávají pouze v psané formě. Co se dále produktivních schopností týče, tak prvními segmenty, které jsou v mluveném projevu primárně učeny, jsou písmena (čili abeceda). Teprve až po ovládnutí abecedy v druhém jazyce bylo možno přestoupit k dalšímu kroku výuky, což spočívalo v následném hláskování každého slova. Jakmile byly zvládnuty dvě předchozí stádia, pak mohlo být nové slovo konečně vysloveno celé.³² Také tento postup se zjevně vzpírá přirozenému procesu osvojení jazyka. Vzhledem k povaze celé gramaticko-překladové metody a hláskovacímu postupu u výuky nových slovíček, není divu, že si studenti v mysli dlouho drží pouze obraz psané formy slov a následně pak i hlásek, což pro ně ve vyučování ovšem vytváří určitou bariéru. Tato bariéra jim poté ztěžuje plynulé učení slov a vět se správnou výslovností a intonací, a hlavně bez fixace na psanou podobu těchto slov (vět). Pro ilustraci uvedme příklad amerických Indiánů, jejichž neúspěchy v mluvené produkci angličtiny spočívaly právě v soustředění se na fyzickou formu písmen, slov a vět.³³ A je třeba říci, že anglická slova se skutečně jinak píší a jinak vyslovují. Tento problém se ve výuce tedy odbourává pomocí trénování poslechu a také mluvené produkce, což ovšem není případ gramaticko-překladové metody.

Na závěr je však nutné zdůraznit, že lidé, kteří byli pod gramaticko-překladovou metodou vzděláváni, jsou skvěle trénovaní v psaní a mají tudíž také úhledný rukopis. Tito bývalí studenti jsou dále vybaveni i perfektním pravopisem a širokým přehledem o gramatice cizího jazyka. Mimo to mají stejně tak důkladný přehled o gramatice svého mateřského jazyka, který jim byl během jejich vzdělávání cenným pomocníkem při překladech. Tato znalost je, jak již víme, nepostradatelnou

³² Mukalel, J. *Approaches to English Language Teaching*. New Delhi: Discovery Publishing House, 2007. ISBN 81-7141-400-1. Str. 51. Překlad vlastní.

³³ Mukalel, J. *Approaches to English Language Teaching*. New Delhi: Discovery Publishing House, 2007. ISBN 81-7141-400-1. Str. 52. Překlad vlastní.

součástí úspěšné překladatelské práce, a je třeba zmínit, že současní studenti cizích jazyků mají leckdy hluboké neznalosti a nedostatky ve svém rodném jazyce, což později také ovlivňuje jejich další vzdělávání (např. vysokoškolské) v jazycích cizích. V porovnání s výsledky, kterých dosahují dnešní učební metody, je třeba uznat, že všechny výše zmíněné kvality, které vykazují absolventi gramaticko-překladové metody, současným žákům většinou scházejí.

V dnešní době existuje pro studenty široká škála výběru mimoškolních aktivit, které se vztahují k výuce cizích jazyků. V podstatě si pak mohou vybírat mezi zdokonalováním mluveného a psaného jazyka, a z drtivé většiny se rozhodují pro ten mluvený. Jako příklad uveďme nejrůznější soukromé hodiny, doučování, jazykové školy zaměřující se mimo jiné na hodiny konverzační nebo rodilé mluvčí... Ve všech těchto případech nacházíme v poplávce i nabídce často společného jmenovatele, kterým je konverzace v cizím jazyce. Jelikož se potřeby výuky odvíjejí od potřeb v reálném životě, tak se není možné divit tomu, že jen minimum lidí si uvědomuje své nedostatky v psaném projevu a snaží se je vylepšit. Na druhou stranu existuje většina těch, kteří jsou si vědomi své neschopnosti (studu apod.) v cizím jazyce komunikovat orálně. Navíc s moderní dobou a moderními prostředky pro komunikaci (mobilní telefony, internetové telefony online atd.) nastal paralelně boom ve snaze o co nejdokonalejší ústní projev. Tuto situaci popisuje ve svém díle M. Saville-Troike obdobně, tvrdí totiž, že: "Písenná kompetence a četba jsou v některých interpersonálních situacích vyžadovány, nicméně ústní projev a poslech budou mnohem pravděpodobněji hrát dominantní roli v mezilidské produkci a interpretaci."³⁴ Tyto změny v každodenním životě se promítají samozřejmě do vzdělávání stejně tak, jako tomu bylo v minulosti. Vývoj vzdělávacích metod směrem ke komunikativnímu přístupu je tedy naprosto oprávněný a přirozený. Tento trend s sebou zároveň přináší další rozměr, a tím jsou čím dál tím vyšší nároky na učitele, kteří oproti kantorům gramaticko-překladové metody musí být dnes mnohem činorodější, kreativnější, univerzálnější a poskytovat neustále množství nových podnětů a motivaci k výuce.

³⁴ Saville-Troike M. *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN 978-1-107-01089-5. Str. 144. Překlad vlastní.

Možné využití překladu ve výuce dnes

Překlad je v moderní výuce stále běžně využíván, a to v mnohých svých podobách. Období, kdy na něj bylo nahlíženo jako na součást odsuzované, neinovativní a zastaralé gramaticko-překladové metody je již dnes také minulostí. Pedagogové a lingvisté dnešní doby v překladu vidí hlavně jeho pozitivní stránky a užitečné vlastnosti, které je možné využít právě ve výuce cizích jazyků. Překlad se nyní stává jedním z efektivních nástrojů výuky cizího jazyka, jehož vlivem se zároveň formují také znalosti z mateřského jazyka. Dalo by se říci, že tyto dva jazyky poté pracují ruku v ruce k dosažení úspěšného ovládnutí jak prvního tak i druhého kódu. Vzhledem k tomu, že překlad umožňuje komunikaci z ale také do cizího jazyka, tak se jeví jako ideální prostředek k jeho osvojení, stejně jako výukový prostředek k plynulému vyjadřování (písemně i ústně) v tomto jazyce. Podobně jako v případě kompetencí, které musí překladatel naplňovat, tak i v překladových cvičeních určených pro studenty se skrývají nejen lingvistické znalosti, které si tímto mohou osvojit, ale také ty významové, kulturní či pragmatické. Žák se tedy na malý okamžik stává překladatelem a snaží se za pomoci textu a úkolu rozvinout své jazykové dovednosti. Takovýto překlad bývá také někdy označován za pátou osvojenou dovednost v cizím jazyce (vedle čtení, psaní, ústního projevu a poslechu). Jakmile je takto překlad používán pro pedagogické účely, je možné jej pak nazývat *pedagogickým překladem*.³⁵

Veškeré didaktické metody byly ve svých počátcích vždy inovativní, jelikož nabízely propojení výuky nejen cizích jazyků, ale také mateřského jazyka či přírodopisu s novými faktory (médií), které do té doby nemohly být využity. Nejstarší metodou, jak již bylo řečeno v kapitole o historii překladu, je práce s textem. A to proto, že právě psaný text je nejstarší médium, kterého mohlo být k takovému účelu využito. S postupným vývojem technologií se rozvíjely mimo jiné také vyučovací metody a postupy, a to tak, aby mohly veškerých výhod (i nevýhod) nových objevů využívat pro své cíle. Vzpomeňme například didaktické metody J. A. Komenského, jež aplikoval ve svých učebnicích, které jako první přinesly do vyučování obrazy a odpovídaly tak na problematiku názornosti výuky. Toto ve své

³⁵ Leonardi V. *The Role of Pedagogical Translation in Second Language Acquisition: From Theory to Practice*. Bern, 2010. ISBN 978-3-0343-0087-2. Str. 81. Překlad vlastní.

době nové médium (obrázky) upoutávalo pohled, a tím také pozornost studentů k vyučovanému předmětu. Zároveň reagovalo také na potřeby obrazové paměti, čímž většímu počtu žáků napomáhalo k zapamatování většího objemu poznatků. Modernímu pojetí práce s textem (překladem) a jeho provázaností s novými typy médií bude věnována tato kapitola. Na následujících stranách bude představeno několik způsobů, jak je možné překlad zapojit do výuky cizího jazyka, v tomto případě budou uvedeny příklady pro francouzský jazyk. Bude se jednat o překlad v řeči učitele, o využití překladu při práci s textem, o testování pomocí překladu a také o další aktivity, které překlad zahrnují.

Překlad v řeči učitele

Mezi trendy současných didaktických metod patří mimo jiné také to, aby maximální míra projevu učitele probíhala ve vyučovaném jazyce. Komunikativní přístup k výuce cizího jazyka momentálně ovládá tuto metodiku, a mnoho místa pro překlad v ní nenacházíme. Zatímco dříve bylo běžné vyučovat druhé jazyky pomocí mateřského jazyka a do cílového jazyka v mluveném projevu přecházet jen výjimečně, dnes je tomu naopak, a dalo by se říci, že rodný jazyk je v hodinách přímo nechtěný, ať již ze strany kantora či studentů. V dobách gramaticko-překladové metody byli žáci ústně zkoušeni ze znalosti slovíček, a to právě pomocí překladu z češtiny do druhého jazyka. Podobně byl překlad využíván také při diktátech, které byly diktovány nejen v cílovém jazyce a měly do něj být stejně tak i zapisovány, ale byly rovněž předkládány studentům v mateřštině a ti pak museli diktovaný text rovnou překládat. Učitel stejně jako žák byli oba ve výuce plně závislí na využití překladu a mateřského jazyka. Tento trend vymizel, jelikož začal být chápán jako vysoce nehodný pro komunikativní účely, nicméně některé jeho střípky se v praxi osvědčují jako stále efektivní.

Jako příklad učitelského využití překladu je možné uvést momenty, ve kterých student nezná význam daného cizího slova a potřebuje jeho překlad (vysvětlení). Dnes již téměř není možné setkat se s kantorem, který by takové slovo třídě ihned přeložil do mateřštiny. Oproti tomu je dnes obvyklým způsobem řešení této situace opisování, vysvětlení, poskytnutí synonyma, antonyma požadovaného

slova. Učitel se tak všemi možnými způsoby (např. i kresbou na tabuli nebo gesty) snaží studentovi slovo raději opsat nežli využít možnosti přímého překladu. Všechna provedená vysvětlení jsou poskytnuta vždy pouze ve vyučovaném jazyce, což koresponduje s filosofií dnešních didaktických metod. Přestože je velmi vhodné, aby byli žáci konfrontováni co nejvíce s cílovým jazykem, aby byli nuceni v tomto jazyce přemýšlet a zvykli si na něj, tak úplné vynechání překladu v podobných situacích není nejvhodnějším řešením. Překlad by do takové výuky měl být zahrnut.

Pro ilustraci uveďme příklad vysvětlování části nové slovní zásoby, v němž se kantor pokouší opsat abstraktní slovo: *la liaison*. Výpověď učitele pak může být následující: *Il s'agit d'un rapport entre deux personnages*. V tomto případě však žáci nemusí stejně tak znát slovíčko *rapport*. A i když jej znát budou tak nemohou vědět, jestli popisované slovo v češtině znamená *vztah*, *důvěru* nebo například *přátelství*. Dalším zvoleným způsobem vysvětlení by také mohlo být následující: *C'est par exemple une liaison amoureuse*. Tento způsob pomocí uvedení příkladu a navíc opakování nového slova je zřetelně ten nejméně vhodný a nesprávný. Ovšem ani při detailním a přesném vysvětlení, které bude budit dojem srozumitelnosti, nemusí snaha učitele padnout na úrodnou půdu.

Jednou z nevýhod vysvětlování významů slov v cizím jazyce je fakt, že učitel nemá jistotu, zdali celá třída nebo i pouze jeden žák vůbec smysl slova pochopili. Bez přesného překladu vzniká možnost, že každý student si byl schopen pod opisem představit něco jiného a v duchu takovému slovu pak přiřadil nesprávný ekvivalent v mateřštině. Možným a majoritně využívaným řešením je pak pro studenty použití slovníku (ať doma po výuce či přímo v hodině ve škole). Žáci totiž mohou mít pochybnosti o správnosti svého pochopení daného slova, a tak si často podobná slova, i když vysvětlená kantorem, označí a zpětně je pak vyhledávají ve slovnících. Z hlediska osvojování si práci se slovníkem je tento postup vítaný, nicméně vzhledem k tomu, že ne všichni žáci takto postupují a cílem učitelského výkladu bylo obeznámit žáky s novým slovem, nemůže být taková metoda chápána jako produktivní. Je také možné, že jakmile již žáci svého učitele dobře znají, tak se jen zřídka vůbec zeptají na význam některých neznámých slov, jelikož vědí, že bude následovat zdlouhavé vysvětlování či stručné uvedení synonyma, které všem žákům nemusí být stejně tak známé. Takoví studenti pak rovnou přecházejí k práci se slovníkem, ptají se spolusedících a spolužáků na překlad slova nebo dokonce

neudělají pro vyhledání českého ekvivalentu nic. Ve většině případů se žáci také domnívají, že význam pochopili správně, ovšem tento fakt učitel zjistí nejčastěji až během testování nebo jej nemusí zjistit vůbec. Řešení vynecháním překladu a jeho nahrazení vysvětlováním je ze strany učitele mnohdy časově relativně náročné a ze strany studentů může být zmatečné a nejasné. Je pravdou, že je třeba využít každou možnost, kdy může učitel na žáky mluvit v cizím jazyce, ovšem v podobném případě jako je tento, je úsilí učitele často kontraproduktivní.

Cílem osvojování si nových slovíček je jejich znalost, což v sobě zahrnuje jejich rozpoznání, pochopení významu, schopnost použití a jejich správnou výslovnost i pravopis. Současný způsob preferovaného vysvětlování cizích slov v cizím jazyce, který komunikativní metoda stále nejčastěji využívá, s sebou přináší mnohem vyšší riziko nepochopení významu slova a neschopnosti jeho využití. Tyto dva faktory jsou velice důležité pro další pokračování v užívání konkrétního slova. V dosavadní fázi (popsané výše) by tedy žák dané nové slovo fakticky neznal. Řešení takových situací ve výuce je přitom klasické a funkční; je to překlad. Jakmile je totiž slovo jednou přeloženo do jazyka, kterému všichni žáci ve třídě rozumí, pak má kantor jistotu, že všichni tímto způsobem slovo poznali a budou ho i dále znát, čili i ho budou schopni správně používat. Učitel pak přesně ví, co může od žáků požadovat a očekávat, například v testu, ve kterém by jim zmíněné slovo dal přeložit z mateřštiny do cílového jazyka. Při tomto obráceném postupu se totiž použití překladu pro výuku namísto vysvětlování a opisování studentům i učiteli vyplatí.

Schopnost rozpoznat cizí slovo a mít zhruba představu o tom, co znamená, může být v každodenním životě a ústní komunikaci v cizím jazyce dostačující. Nicméně má-li být člověk schopen cizí slovo aktivně využívat, tedy nejen při porozumění, je třeba více, je třeba přesného ekvivalentu v prvním jazyce. Když student disponuje výrazem v mateřštině i cizím jazyce, dokáže s ním pak pracovat z jednoho jazyka do druhého a naopak bez zaváhání a chyb.

Učitel může překlad využít také pro nejrůznější aktivity, které vhodně zapojí do chodu hodiny, například na začátek hodiny jako zahřívací aktivitu. Dobrým příkladem takového cvičení by byla například hra, která začíná hned po zahájení vyučování (po zvonění), když žáci ještě stojí u svých lavic. V jiném případě je možné studenty instruovat k tomu, aby si stoupli. Princip aktivity spočívá v tom, že učitel říká postupně slova (ve svém či cizím jazyce) a žáci je musí překládat, a to tak,

že zvednou ruku, jakmile znají správný překlad slova. Poté kantor žáka vyvolá, a pokud slovo přeložil správně, může si sednout. Podobně hra pokračuje do té doby, než se posadí všichni žáci. Slova procvičovaná tímto způsobem jsou většinou ta, které byla vyučována předešlou hodinu a žáci mají tak možnost si je zopakovat a zároveň tak poskytují učiteli zpětnou vazbu. V rámci používaných didaktických metod je tato aktivita propojena také s metodami, které využívají při výuce fyzický pohyb. Jedná se tedy o netradiční zahájení hodiny i o aktivizující prvek s využitím překladu.

Využití překladu při práci s textem

Jednou ze základních dovedností, které si žáci při výuce jakéhokoli cizího jazyka postupně osvojují, je četba a s ní spojené porozumění psanému textu. Existují však dva druhy takového čtení; to, které má za cíl obecné porozumění hlavní informaci, kterou text přináší a tzv. čtení pro vyhledání podrobnosti. V prvním případě je třeba vždy důkladně přečíst celý zkoumaný úryvek a získat tak představu o hlavní myšlence textu. Typickým úkolem, který takovou četbu většinou doprovází, je zodpovězení základní otázky: *O čem text je?* V druhém případě (čtení pro vyhledání podrobnosti) ovšem čtenář cíleně vyhledává v textu jen konkrétní odpovědi na konkrétní otázky, většinou tak nemusí mít přehled o tom, co chce autor celým textem vyjádřit. Typickým příkladem otázky, která pro tento úkol může být použita, by byla například tato: *Kolik pomerančů hlavní hrdina koupil na trhu?* Přesto, že je možné v aktivitách zaměřených na četbu použít kombinaci těchto dvou metod nebo k nim další typy cvičení navíc ještě přidat, je také možné je zcela nahradit samotným překladovým cvičením. Překladový úkol přidělený k psanému textu je totiž vynikajícím prostředkem ke vzbuzení pozornosti studenta. Je také vhodným nástrojem, který dokáže zlepšit kvalitu četby. Textu totiž musí být vždy věnována nesmírná pozornost, pokud má být přeložen.

Tímto tedy docházíme k závěru, že již jedna samostatná součást překladatelské práce, podrobná četba, slouží jako efektivní výukový nástroj k osvojování cizího jazyka. Aby mohl být úryvek adekvátně přeložen, musí být nejprve správně přečten, a to tedy znamená, že je i správně pochopen. Autor knihy *Textová*

analýza v překladu (překlad vlastní), Ch. Nord ve svém díle uvádí následující tvrzení: "Většina autorů knih o teorii překladu se ztotožňuje s názorem, že před zahájením jakékoli překladatelské práce by měl překladatel srozumitelně analyzovat daný text, jelikož právě tato analýza se ukazuje jako jediná možnost ujištění se, že originální text byl zcela a správně pochopen."³⁶ Dále Ch. Nord hlouběji pracuje s otázkou textové analýzy zaměřené na překlad a nabízí další poznatky ohledně vztahu těchto dvou procesů a o jejich pozitivních dopadech na překladatelskou činnost; konkrétně píše: "Textová analýza zaměřená na překlad by neměla pouze poskytnout pocit porozumění a správné interpretace textu nebo vysvětlit jeho lingvistické a textuální struktury a jejich vztah vůči systému a normám originálního jazyka. Měla by být také základem pro každé jedno rozhodnutí, které musí v překladatelském procesu překladatel učinit."³⁷ S předpokladem důkladné četby také pracuje zpravidla každá podrobnější práce s textem i ve školském prostředí; je jí například četba pro pochopení hlavní myšlenky textu, jak již bylo řečeno výše.

Samotný překlad v sobě ovšem zahrnuje mnohem více faktorů, které je třeba při práci brát v úvahu a poskytuje překladateli více možností vyjádření. Je podstatné, abychom si byli vědomi nejen významu textu, ale také jeho formy, jelikož i ta se spolu s ním stane předmětem překladatelské aktivity. Student bude muset přemýšlet o tom, co přeloží a jak. Bude pak nejspíše schopen i zodpovědět otázku *proč*, a to je při studiu jazyka velice důležité. Schopnost sebereflexe a kritického pohledu na vlastní tvorbu umožní studentovi (studentům) sledovat proces, kterými jeho myšlenky prošly během práce. Stejně tak mu důsledně poodhalí více možností, které měl na výběr a on (ona) si bude schopen odpovědět na otázku, proč použil/a právě vybranou variantu překladu. Při následné konfrontaci např. s dalšími žáky a jejich názory je možné, že žák sám uzná, že právě jeho překlad je nejvhodnější a proč nebo naopak, že jeho text by mohl být přesnější, čtivější apod. Je tedy patrné, že se tak žáci učí nejen porozumět a interpretovat text v cizím jazyce, ale také vyhledat co nejvhodnější prostředky k jeho vyjádření v mateřském jazyce, což obratnost a znalost

³⁶ Nord, Ch. *Text analysis in translation Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V. ISBN 90-420-1808-9. Str. 1. Překlad vlastní.

³⁷ Nord, Ch. *Text analysis in translation Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V. ISBN 90-420-1808-9. Str. 1. Překlad vlastní.

obou jazyků vylepší a prohloubí. V překladových cvičeních, na rozdíl od jiných aktivit spojených se čtením, je nutné brát v úvahu nejen text samotný, ale také všechny extra-lingvistické skutečnosti, které se k jeho obsahu vztahují. Ve většině úkolů zaměřených na čtení se přítomnost extra-textuální složky vytrácí, mnohem zásadnější jsou v takových případech například uzavřené otázky k porozumění textu nebo vyhledávání přesných detailů v něm obsažených.

Překlad v roli výukové metody poskytuje také možnost srovnání dvou různých jazykových systémů, a tedy jejich gramatiky. Studenti pak mohou pomocí takového srovnání nalézt, pochopit a zapamatovat si odlišnosti stejně tak jako podobnosti těchto dvou systémů. K tomuto tématu se vyjadřuje V. Leonardí ve své knize následovně: "Kontrastivní perspektiva umožňuje žákům lépe docenit vliv a přenos mateřského jazyka do struktur jazyka druhého."³⁸ Možnost srovnání dvou odlišných struktur a výrazů je ve výuce užitečný pomocník. Díky schopnosti auto-evaluace a sebereflexe si mohou studenti cizího jazyka uvědomovat návyky, které si do tohoto jazyka přenášejí ze svého prvního jazyka. Podobné uvědomění je nedocenitelné, jelikož s sebou přináší pro budoucí práci na vyučovaném jazyce jistou pohotovost.

Písemný materiál, který je dnes ve výuce využíván, má velmi bohaté a různorodé zdroje; může jím být jakýkoli psaný text od učebnice až po dílo klasické literatury, od textu uměle vytvořeného pro didaktické účely až po text autentický.

Překlad jako prostředek k testování

Jelikož každý kantor by měl vědět, co, jak a proč vyučuje, měl by stejně tak vědět co, jak a proč bude testovat. Zásadní otázkou pro naši problematiku využití překladu v testování je tedy otázka *jak*. Vedle překladových aktivit, které vedou k rozvíjení znalostí a dovedností v cizím jazyce, je překlad také užitečným nástrojem pro testování těchto kompetencí. Metody, které učitel využívá k výuce, by měl stejně

³⁸ Leonardí V. *The Role of Pedagogical Translation in Second Language Acquisition: From Theory to Practice*. Bern, 2010. ISBN 978-3-0343-0087-2. Str. 82. Překlad vlastní.

tak zařadit mezi metody testovací a naopak. Tato zásada je velmi důležitá pro studenty, jelikož pro ně představuje pevný záchytný bod. Například pokud je žákům vysvětlována nová slovní zásoba v rámci trendů komunikativní metody (tedy opisováním v cizím jazyce), pak by ideální test znalostí takových slov měl obsahovat úkoly, které tyto techniky také zahrnují, jednalo by se třeba o následující typy pokynů: *vysvětli význam slova x, napiš synonymum ke slovu x, napiš antonymum ke slovu x, použij slovo x ve větě* a další. Předpokládá se, že podobné úkoly studenti již v hodinách prováděli a odpovědi jsou pro ně tudíž zvládnutelné. Toto by samozřejmě mělo platit o každé výuce a o každém testování. V případě, že byli žáci vyučování pomocí překladu, dá se od učitele očekávat test, který bude obsahovat překladová cvičení. Nejčastěji by se v takových případech jednalo o úkoly jako například: *přelož slovo, přelož větu*. Nehledě na to, jaká metoda výuky cizího jazyka je neefektivnější, tak zásada správného testování se skrývá právě v tom, že druh testovacích úloh bude odpovídat použitým metodám v hodinách.

Překlad je navíc metodou velice efektivní a hlavně velmi dobře kontrolovatelnou a hodnotitelnou pro kantora. Jedná se o značně exaktnější způsob kontroly dosažených znalostí nežli je to mu v případě vysvětlování či použití synonym/antonym. Nejen na úrovni slov, ale také na úrovni vět či celých textů je možné využít překlad coby testovací metodu. Jednoznačně nejvyužívanějšími způsoby zhodnocení schopností žáka porozumět textu jsou otevřené, ale také uzavřené otázky. Uzavřené otázky s sebou samozřejmě přinášejí větší riziko toho, že žák skutečně neví, ale pouze si správnou odpověď tipnul. Nicméně společně s otevřenými otázkami jsou stále velice dobrým ukazatelem porozumění textu. Na druhou stranu je ale také možné použít ke stejným účelům překlad, který nejen že prokáže schopnost textu porozumět, ale také viditelně prezentuje lingvistické a pragmatické schopnosti.

Mezi relativně nepopulární metody výuky cizích (i mateřských) jazyků patří diktát. Většinou se tato metoda používá právě k testování, k ověření znalostí, dovedností a zhodnocení individuálních posunů ve výkonu jednotlivých žáků. Nejčastěji užívaným typem diktátu je diktát, který je nadiktován v cizím jazyce a má být pouze přepsán do stejného jazyka. Účel takového postupu spočívá ve schopnosti studentů spojit si správně fonetickou podobu jazyka s podobou psanou. Ačkoli je diktát vždy diktován alespoň jedenkrát celý, aby žáci pochopili význam textu, tak

studentům ne vždy jde právě o zachycení tohoto významu, nýbrž o co nejrychlejší a nejúplnější zachycení diktovaných slov, ať již znamenají cokoli. Tato metoda perfektně podporuje rozvíjení poslechových kompetencí a je tak cenným přínosem do hodin cizího jazyka. Překladový diktát byl sice používán mnohem častěji v dobách, kdy se vyučovalo pomocí gramaticko-překladové metody, nicméně není zcela opominut ani v dnešní době. Zaměření a cíl tohoto typu cvičení je soustředěn na porozumění diktovaného a jeho co nejvěrnější nápodobě v mateřském jazyce. Provádět tento úkol je možné v obou směrech, z a stejně tak do mateřského jazyka. Jelikož je podobná úloha o něco těžší než diktát diktovaný již v cílovém jazyce převedený jen do psané formy, pak je vhodné, aby byla o to pečlivěji volena obtížnost a komplexnost daného textu. Stejně jako u veškerých metod a cvičení, které učitel používá, platí i zde zásada, že tato metoda musí být uzpůsobena studentovi (to znamená: jeho jazykové úrovni, věku a třeba také zálibám apod.).

Další možné aktivity zaměřené na překlad

Pro výuku cizího jazyka za pomoci překladu je možné využít nepřeberných možností, se kterými se často setkáváme i během všedního života. Jedním z takových nabízených pomocníků jsou například dvojjazyčné verze knih, které čtenáři poskytují nejen originální text, ale také překlad, a to dokonce také v několika variantách obtížnosti. Podobná četba je velice efektivním nástrojem pro podporu osvojení si druhého jazyka. Čtenář je vystaven materiálu, který je možno porovnávat a zároveň usnadňuje práci při čtení samotného originálu, jelikož je v jakékoli chvíli možné se pouze podívat na druhou polovinu stránky, kde se dá ihned spatřit překlad například problémového slova (které čtenář do té doby neznal). Poskytnuté srovnání tedy podporuje studentovy znalosti a dovednosti na úrovni slovní až po úroveň textuální. Tato četba rozšiřuje obzory nejen svým obsahem a vyjadřováním, ale také možnostmi komparace a prezentací vyjadřovacích prostředků v cizím jazyce.

Využití širokého spektra možností, které přinášejí média, vede pozornost studentů jazyků mimo jiné také ke hraným filmům. I přes dabing, který je v České republice na velice vysoké úrovni, se pozornost mladších i starších žáků a adolescentů zaměřuje většinou na filmy s originálním zněním. Evoluce ve vývoji

filmových efektů a na druhé straně oduševnělost a bohatá produkce zahraničního filmu vedly k tomu, že mladí lidé raději shlédnou snímky s původním ozvučením, a většinou tedy také s titulky. Právě tyto filmové titulky se také řídí překladatelskými pravidly a tvoří součást širokého spektra překladů, které lidé vytvářejí. Z hlediska didaktiky cizích jazyků je jedině pozitivní, když si žáci ve svých volných chvílích pouštějí filmy s titulky nebo na ně vyrážejí do kin. Tento způsob práce na svých poslechových kompetencích je vynikající. Pro případ potřeby jsou zde přítomny titulky, které mohou rychle pomoci při nepochopení. Nicméně sledování filmů s originálním zvukem a s přeloženými titulky je velmi prospěšné i lidem, kteří samotný cizí jazyk téměř neovládají. Díky fonetické podobě si alespoň vytrénují poslech, a jejich sluch je pak k danému jazyku citlivější. Díky překladu ovšem chápou pointu a celý obsah toho, co kdo ve filmu říká. Titulky, které překlad neobsahují – titulky v jazyce, kterým je film namluven, se využívají mnohem více při hodinách cizích jazyků ve škole. V tomto případě se jedná o zapojení transferu mezi psanou a mluvenou formou jazyka, která je zásadní hlavně například ve francouzštině, kde korespondence mezi fonetickou a psanou podobou není dobře předvídatelná.

V tomto výčtu poslední volnočasovou aktivitou, kterou mají zejména menší děti rády a která by se neobešla bez překladu, jsou vícejazyčné hry. Oblíbenou a finančně nenáročnou formou výuky cizích slovíček je například dvojjazyčné pexeso, které nejen, že formuje paměť jedince, ale také s sebou vždy přináší další přidanou hodnotu. Mezi pexesy existují taková, kde jsou párována zvířata, vlajky, dopravní značky, ale také slova nebo dokonce slova písně s jejími notami. Poslední dvě zmíněné kategorie jsou samozřejmě pro děti složitější, nicméně patří mezi efektivní metody nejen trénování paměti, ale také výuky. Existují celé sady pexes pro různé jazyky (angličtina, němčina, španělština, francouzština, ruština atd.), které dále dělí jednotlivé sady her podle tematických celků (sémantických polí). Podobné hry jsou očíslovány tak, aby následovaly logicky po sobě stejně, jako je tomu ve výuce cizího jazyka ve škole. Prvním pexesem je tedy abeceda, v níž je písmeno vždy exemplifikováno slovem na toto písmeno začínající, druhým pexesem jsou často členové rodiny a posledním pexesem v dlouhé řadě je pak například téma cestování. Každá dvojice v takovém pexesu obsahuje většinou stejný obrázek a dále má jedna karta pojmenování dané věci napsáno česky a druhá karta v cizím jazyce (např.

v angličtině). Tato karta často obsahuje také fonetický přepis cizího slova nebo také člen. Rodiče tedy mají možnost své děti pomocí těchto pomůcek – her naučit příjemnou metodou (s pomocí překladu) nová slova a dále je trénovat, jelikož hry děti baví více než výuka. Tato forma využití překladu je tak velice užitečným pomocníkem i pro ty nejmenší děti.

Závěr

Prezentovaná diplomová práce je shrnutím několika úhlů pohledu, kterými je možné na překlad, překladatelskou práci a na překladatele nahlížet. Tato zaměření byla vybrána autorkou práce záměrně vzhledem k jejímu studijnímu a profesnímu vyhranění, které je charakteristické svými jazykovými a didaktickými prvky. Hlavními dvěma kategoriemi, do kterých bylo bližší zkoumání překladu dále rozděleno, byla část lingvistická a poté pak část didaktická. Každá z obsažených součástí textu měla svůj dílčí cíl. Cílem celé práce ovšem bylo popsání překladu z hlediska lingvistického, praktického a didaktického. Vzhledem k šíři tohoto tématu však pro jednotlivé oblasti zkoumání byly vybrány jen některé konkrétní lingvistické a didaktické otázky.

V jazykové části byla pozornost obrácena k teoretickým poznatkům v oblasti historie a původu překladu. Čtenáři byla poskytnuta základní představa o zásadních úkolech překladu jako textu, ale také jako činnosti; zároveň s těmito elementy byly také přiblíženy klíčové kompetence překladatelů. Představenými oblastmi zkoumání těchto schopností a dovedností byly ty, které se dotýkaly lingvistiky a jednotlivých jazykovědných disciplín. Překladatelská činnost tak byla prezentována ve světle některých uznávaných lingvistických teorií několika předních autorů. Rozbor jazykovědných poznatků, které se odrážejí v překladatelské práci byl následně doplněn o obsáhlou studii většiny překladatelských postupů, která mimo jiné poskytla celé práci praktický a analytický pohled na překladatelskou činnost. Tato část plní svůj cíl, kterým je obeznámení čtenáře s problematikou překladatelských postupů, s jejich základním představením a poskytnutím lingvistické a překladové analýzy několika vhodných příkladů k těmto postupům.

Kapitoly, které se soustřeďují na didaktický pohled na překlad navazují na překladatelské postupy a uzavírají celou tuto práci. Úvodním vstupem do problematiky výuky cizích jazyků za pomoci překladových cvičení je první kapitola této části, která se věnuje historii a vývoji použití překladu ve vyučování. Výsadní postavení v této kapitole má tudíž část o gramaticko-překladové metodě, která je náležitě popsána a exemplifikována. V celé didaktické složce tohoto díla probíhá místy přerušovaná komparace nejvyužívanější metody pro výuku cizích jazyků v dnešní době – komunikativního přístupu s metodou gramaticko-překladovou.

Samotný překlad z těchto srovnání vychází stále jako efektivní způsob a v některých učebních situacích dokonce figuruje coby způsob nejvhodnější, například při výkladu nové slovní zásoby. Cílem didaktické části práce tak bylo zprostředkování pozitivních zkušeností z využití překladu při výuce a shrnutí základních poznatků potřebných pro získání přehledu v aktuální situaci překladu v jazykových hodinách i mimo ně.

Dílčí cíle každé části práce byly splněny a stejně tak cíl celé práce, který bude pravděpodobně náležitě oceněn až čtenářem, překladatelem, učitelem, studentem nebo jazykovědcem, který by tímto pomohl naplnit další cíl této práce a tím je její praktická využitelnost v daných oborech.

Bibliografie

Anderman, G. and Rogers, M. *Words, Words, Words: The Translator and the Language Learner*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 1996. ISBN 1-85359331-1.

Baker, M. *In Other Words: A Coursebook of Translation*. Routledge: Taylor and Francis, 2011. ISBN 978-041546754-4.

Borrel, J. et Laetitia Novelli. *Français-orthographe/grammaire, 3e brevet*. Baumeles-Dames: Bordas/HER, 2001. ISBN 2-04-730033-9.

Fišer Z. *Překlad jako kreativní proces: Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Brno: Host-vydavatelství, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7294-343-2.

Funès de, Patrick et Olivier. *Louis de Funès, Ne parlez pas trop de moi, les enfants!* Paris: Le cherche midi, 2005. ISBN 2-74910-372-X.

Halliday and Hasan. *Cohesion in English*. NY: Longman, 2013. ISBN 13: 978-0-582-55041-4.

Hendrich, J. a kolektiv. *Francouzská mluvnice*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-064-8.

House J. a Blum-Kulka S. *Interlingual and intercultural communication: discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*. Gunter Narr Verlag Tübingen, 1986. ISBN 3-87808-272-X.

Hrdlička, M. *Literární překlad a komunikace*. Praha: DeskTop Publishing FF UK, 1997. ISBN 80-85899-22-1.

Kolektiv autorů. *Francouzsko-český, česko-francouzský slovník*. Olomouc: Fin publishing, 2004. ISBN 80-86002-43-8.

Leonardi V. *The Role of Pedagogical Translation in Second Language Acquisition: From Theory to Practice*. Bern, 2010. ISBN 978-3-0343-0087-2.

Levý, J. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný nakl. a vydavatelství, spol. s.r.o., 1998. ISBN 80-237-3539-X.

Levý J. *Bude teorie překladu užitečná překladatelům?* Praha, 1971.

Merlet, P. et le collectif. *Le Petit Larousse illustré 2005*. Paris: Larousse, 2004. ISBN 2-03-530205-6.

Mukalel, J. *Approaches to English Language Teaching*. New Delhi: Discovery Publishing House, 2007. ISBN 81-7141-400-1.

Neubert, A. and Shreve, G. M. *Translation as Text*. USA: Kent State University Press, 2000. ISBN 978-087338695-1.

Nord, Ch. *Text analysis in translation Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V. ISBN 90-420-1808-9.

Pokorný, J. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl, kultura*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2843-8.

Popovič A. *Poetika uměleckého překladu: proces a text*. Bratislava: Tatran, 1971. ISBN 61-193-71.

Popovič, A. *Originál-Preklad*. Bratislava: Tatran, 1983. ISBN 61-536-83.

Pošta M. *Titulkujeme profesionálně*. Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-4.

Rundell, M. *Macmillan English dictionary: for advanced learners*. Australia: Macmillan Education, 2007. ISBN 14-050-2526-3.

Saraswati. *English Language Teaching: Principles and Practice*. Chennai: Orient Longman Private Limited, 2005. ISBN 81-250-2655-X.

Saville-Troike M. *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN 978-1-107-01089-5.

Seidl, J. *2000 nejpoužívanějších francouzských slov*. Brno: CP books, a.s., 2005. ISBN 80-251-0584-9.

Steiner, E and Yallop, C. *Exploring Translation and Multilingual Text Production: Beyond Content*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2001. ISBN 3-11-016792-1.

Šabršula, J. *Základy francouzské skladby*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Státní ped.nakl., 1976. ISBN 17-422-75.

Taišlová, J. *Mluvnice francouzštiny*. Praha: Leda, 2002. ISBN 80-7335-004-1.

Vrbová, A. *Stylistika pro překladatele*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-585-X.

Wills W. *Knowledge and Skills in Translator Behavior*. John Benjamins B.V., 1996. ISBN 90-272-1615-0.

Žák, J. *Louis de Funès: Lidé jsou komedianti, my jsme herci*. Praha: XYZ, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-87021-96-5.